

A group of people are sitting on the ground in a circle, engaged in a discussion. In the center, a man in a white polo shirt with a Red Cross ID badge is looking at a document. To his right, a man in a plaid shirt with a Red Cross logo on his chest is gesturing while speaking. Several other people, some in military camouflage uniforms, are also present, some holding documents. A brown paper bag and some papers are on the ground in front of them. The background shows a simple building with a yellow wall and a blue window frame. A large red square is in the top left corner.

Internationaal Humanitair Recht

Antwoorden op uw vragen

Rode Kruis
Vlaanderen

helpt
helpen

September 2015.

Deze publicatie is gebaseerd op de vorige versie Internationaal humanitair recht - Antwoorden op uw vragen (2013) en de nieuwe brochure International humanitarian law answers to your questions van het Internationale Rode Kruiscomité (2014).

**Rode Kruis
Vlaanderen**

Rode Kruis-Vlaanderen
Internationaal humanitair recht
Motstraat 40
2800 Mechelen, België
tel. +32 15 44 35 19
tel. +32 15 44 35 05

Bij vragen contacteer:
humanitair.recht@rodekruis.be

V.u.: Philippe Vandekerckhove, Motstraat 40, 2800 Mechelen
Foto cover © ICRC/Courtois | 2015_155

Vierde druk (verspreiding enkel in België)

Inhoud

1	Wat is internationaal humanitair recht?	2
2	Wat betekenen 'jus ad bellum' en 'jus in bello'?	6
3	Hoe is het internationaal humanitair recht ontstaan?	8
4	Welke verdragen vormen het internationaal humanitair recht?	11
5	In welke omstandigheden geldt het internationaal humanitair recht?	14
6	Wie is gebonden door de Verdragen van Genève?	17
7	De basisbeginselen van het internationaal humanitair recht	20
8	Wat is het verschil tussen het internationaal humanitair recht en de mensenrechten?	23
9	Wie wordt beschermd door het internationaal humanitair recht?	26
10	Wat wordt beschermd door het internationaal humanitair recht?	29
11	Welke bescherming biedt het internationaal humanitair recht aan vluchtelingen en ontheemden?	32
12	Wat zegt het internationaal humanitair recht over humanitaire toegang en humanitaire hulp?	34
13	Wat zegt het internationaal humanitair recht over familiehereniging?	36
14	Wat zegt het internationaal humanitair recht over terrorisme?	39
15	Hoe gebeurt de implementatie van internationaal humanitair recht?	41
16	Hoe worden oorlogsmisdadigers vervolgd op grond van het internationaal humanitair recht?	44
17	Wat doet het ICRC voor de handhaving van het internationaal humanitair recht?	47
18	Wat zegt het internationaal humanitair recht over het gebruik van het embleem?	50

Wat is internationaal humanitair recht?

Het internationaal humanitair recht (IHR) omvat een geheel van regels die in tijden van gewapende conflicten personen die niet (meer) deelnemen aan de vijandelijkheden beschermen. Daarnaast legt het ook een beperking op in de keuze van middelen en methoden van oorlogsvoering.

Met andere woorden, internationaal humanitair recht bestaat uit regels (vastgelegd in verdragen of uit het gewoonterecht – zie p.11) die een antwoord kunnen bieden op humanitaire gevolgen van een gewapend conflict, zowel internationaal als niet-internationaal.

Het internationaal humanitair recht is een belangrijk onderdeel van het internationaal publiekrecht. Het regelt de relaties tussen staten, internationale organisaties en andere subjecten van internationaal recht.

N.B. Beschouw dit overzicht niet als een poging om de diverse vormen van het internationaal publiekrecht te classificeren of te rangschikken. We vermelden hier alleen enkele meer bekende vormen.

Terminologie

De termen 'internationaal humanitair recht', 'recht der gewapende conflicten' en 'oorlogsrecht' zijn synoniemen. Het Rode Kruis, internationale organisaties, universiteiten en de meeste staten gebruiken de benaming 'internationaal humanitair recht'.

Genève en Den Haag

Internationaal humanitair recht heeft twee vertakkingen:

- **Het 'recht van Genève'**
Dit geheel van regels beschermt de slachtoffers van een gewapend conflict, zoals burgers die niet of niet langer deelnemen aan de vijandelijkheden en gewonde of zieke soldaten die beschouwd worden als buiten strijd.
- **Het 'recht van Den Haag'**
Dit geheel van regels legt rechten en plichten op aan de strijdende partijen in de manier waarop ze oorlog voeren en beperkt de middelen en methoden.

Deze twee vertakkingen van IHR ontleen hun naam aan de steden waar de oorspronkelijke verdragen werden gesloten. Door de aanvaarding van de twee Aanvullende Protocollen in 1977 zijn beide takken samengevoegd.

Militaire noodzaak en menselijkheid

Internationaal humanitair recht is het resultaat van een evenwicht tussen twee onderliggende principes, namelijk menselijkheid en militaire noodzaak. De regels van het IHR zijn een compromis tussen deze twee beginselen.

Volgens het principe van militaire noodzaak is enkel die mate en aard van geweld toegelaten dat daadwerkelijk nodig is om het militair doel van een conflict te bereiken. Het doel is om zo snel mogelijk de volledige of gedeeltelijke overgave van de vijand te bekomen met een minimum aan schade aan leven en middelen.

Het laat echter niet toe om maatregelen te nemen die verboden zijn door het internationaal humanitair recht.

Het principe van menselijkheid verbiedt het veroorzaken van al het leed, letsel of vernietiging die niet noodzakelijk is voor het bereiken van het legitiem doel van het conflict.

“ *Oorlog is beslist geen verhouding van man tot man, maar van staat tot staat, waarin personen alleen door het toeval, niet als mensen en zelfs niet als burgers, maar als soldaten (...) vijanden zijn. Daar de oorlog eindigt met de vernietiging van de vijandelijke staat, heeft men het recht om de verdedigers te doden zolang zij gewapend zijn, maar zodra zij de wapens neerleggen en zich overgeven, zijn zij geen vijanden of instrumenten van de vijand meer; zij worden opnieuw louter mannen en is het niet meer legitiem hun leven te ontnemen.*” - Jean Jacques Rousseau, 1762

Basisregels van het IHR

- De partijen betrokken bij het conflict moeten in alle omstandigheden het **onderscheid** maken tussen burgers en strijders om de burgerbevolking en burgerobjecten te sparen. De burgers mogen niet aangevallen worden. Aanvallen mogen uitsluitend op militaire doelen worden gericht.
- De partijen betrokken bij een conflict en de strijdkrachten hebben **geen onbegrensd recht in de keuze van methoden en middelen van oorlogvoering**. Het is verboden wapens of methoden van oorlogvoering te gebruiken die het onderscheid tussen burgers en militairen of burgerobjecten en militaire objecten niet kunnen maken of die een buitensporig of onnodig leed veroorzaken.
- **Personen die niet of niet langer deelnemen aan de vijandelijkheden** hebben recht op leven en op een lichamelijke en morele integriteit. Dit betekent dat personen onder alle omstandigheden beschermd en menselijk behandeld moeten worden, zonder enig nadelig onderscheid. Het is verboden een tegenstander die zich overgeeft of buiten gevecht is gesteld, te doden of te verwonden.
- **Gewonden en zieken** moeten verzorgd worden zodra de omstandigheden dit toelaten. Het personeel, de faciliteiten, vervoersmiddelen en materieel van medische diensten moeten beschermd worden. **Het embleem** van het rode kruis, de rode halve maan of het rode kristal op een witte achtergrond is het herkenningsteken van deze bescherming en moet gerespecteerd worden.
- **Gevangen genomen strijders en burgers**, hebben recht op leven, en respect voor hun waardigheid, persoonlijke rechten en politieke, religieuze en andere overtuigingen. Zij moeten beschermd worden tegen elke daad van geweld of vergelding. Ze hebben het recht om berichten

uit te wisselen met hun familie en hulp te ontvangen. De fundamentele juridische garanties moeten in elke strafprocedure gerespecteerd worden.

Deze regels geven de essentie van het internationaal humanitair recht weer. Ze hebben niet het gezag van een juridisch instrument en zijn niet bedoeld ter vervanging van de van kracht zijnde verdragen. Ze worden hier weergegeven om de verspreiding van het IHR te vergemakkelijken.

“ (...) *burgers en strijders blijven onder de bescherming en onderworpen aan het gezag van de beginselen van het internationaal recht, zoals deze voortvloeien uit de gewoonte, de beginselen van menselijkheid en de eisen van het publiek geweten.*” - Fyodor Martens

Deze Martens-clausule werd voor het eerst opgenomen in de preambule van Verdrag (II) nopens de wetten en gebruiken van de oorlog te land. Dit verdrag is aangenomen op de vredesconferentie in Den Haag in 1899 waar Fyodor Martens de Russische afgevaardigde was. De Martens-clausule is ondertussen opgenomen in het Eerste Aanvullend Protocol van 1977, maar werd reeds daarvoor beschouwd als gewoonterecht.

Wat betekenen 'jus ad bellum' en 'jus in bello'?

'Jus ad bellum' (recht om geweld te gebruiken) verwijst naar de omstandigheden waaronder staten ten oorlog mogen trekken of geweld mogen gebruiken. Zowel het verbod op het gebruik van geweld tussen staten als de uitzonderingen hierop zijn vastgelegd in het Handvest van de Verenigde Naties van 1945. De uitzonderingen zijn zelfverdediging en een machtiging voor een bepaalde mate van geweld door de Verenigde Naties. Dit vormt de basis van het 'jus ad bellum'.

Het 'jus in bello' (recht van toepassing in oorlog) regelt de handelwijze van de partijen betrokken in een gewapend conflict. Het internationaal humanitair recht (IHR) staat synoniem voor jus in bello. Het IHR heeft tot doel het leed veroorzaakt door gewapende conflicten te beperken door de slachtoffers te beschermen en bij te staan.

Het internationaal humanitair recht is van toepassing op alle strijdende partijen, ongeacht de redenen voor het conflict of de rechtvaardigheid van de zaak waarvoor ze vechten. Dit is belangrijk omdat anders de toepassing van het recht verlamd zou worden, aangezien iedere zijde de rol van slachtoffer van agressie zou claimen. Bovendien wil het IHR de oorlogsslachtoffers beschermen, ongeacht tot welke zijde dat ze behoren. Daarom moet het jus in bello gescheiden blijven van het jus ad bellum.

Verbod op oorlog

Tot het einde van de Eerste Wereldoorlog werd het gebruik van gewapend geweld niet beschouwd als een onwettige daad, maar als een aanvaardbaar middel om geschillen te beslechten.

In 1919 heeft het Handvest van de Volkenbond, gevolgd door het Verdrag van Parijs (Briand-Kellog Pact van 1928), getracht om oorlog te verbieden. Deze trend werd bevestigd door de aanvaarding van het Handvest van de Verenigde Naties in 1945: "De leden van de Organisatie zien in hun internationale betrekkingen af van het gebruik van bedreigingen of het gebruik van geweld (...)."

Wanneer een staat of groep van staten wordt aangevallen door een andere staat of groep van staten, dan erkent het Handvest van de Verenigde Naties het recht op individuele of collectieve zelfverdediging. Verder kan de VN-Veilighedsraad op basis van hoofdstuk VII van het Handvest besluiten tot een collectief gebruik van geweld als antwoord op een bedreiging van de vrede, de verbreking van de vrede of een daad van agressie.

Responsibility to Protect en IHR

Responsibility to Protect (of 'R2P') is een concept dat inhoudt dat indien een staat duidelijk faalt om zijn verplichtingen na te komen in het beschermen van zijn bevolking tegen ernstige misdaden, de internationale gemeenschap een verantwoordelijkheid heeft om gezamenlijk actie te ondernemen om die bevolking te beschermen. Het gaat over vier specifieke categorieën van misdaden: genocide, misdaden tegen de mensheid, oorlogsmisdaden en etnische zuivering. De ondernomen actie kan verschillende vormen aannemen: diplomatie, humanitaire maatregelen of andere vreedevolle maatregelen. Als laatste toevlucht kan dit ook het gebruik

van geweld inhouden, maar enkel na machtiging door de VN Veiligheidsraad. Hoewel naar R2P vaak als opkomende norm wordt verwezen, is er geen juridisch bindend document dat de internationale gemeenschap bindt. Dit is enkel een politiek instrument.

IHR geeft geen basis voor het legitimeren van het gebruik van geweld in internationale relaties. Het wettig gebruik van geweld in internationale relaties is enkel bepaald onder het jus ad bellum.

De onderliggende gedachte van R2P en de verplichting om respect voor IHR te verzekeren zijn verwant. Beide benadrukken de verantwoordelijkheid van de internationale gemeenschap om het respect voor IHR te verzekeren en schendingen van het IHR te voorkomen, waaronder oorlogsmisdaden en andere internationale misdaden.

Het gebruik van geweld in de R2P context kan ook beschouwd worden als een vorm van in artikel 89 van het Eerste Aanvullende Protocol van 1977 vermeldde actie: *"In gevallen van ernstige schendingen van de Verdragen of dit Protocol verbinden de Hoge Verdragsluitende Partijen zich, tezamen of afzonderlijk, op te treden in samenwerking met de Verenigde Naties en in overeenstemming met het Handvest van de Verenigde Naties."*

Een van de basisbeginselen van het Rode Kruis is neutraliteit. Daarom zal de organisatie zich nooit uitspreken voor of tegen R2P militaire interventies. Het Rode Kruis ijvert wel voor het respect voor IHR. Staten of internationale organisaties die deelnemen aan gewapende conflicten in de context van R2P moeten te allen tijde het IHR respecteren.

Hoe is het internationaal humanitair recht ontstaan?

We kunnen deze vraag niet beantwoorden zonder andere vragen te stellen.

Welke regels bestonden er voor gewapende conflicten voordat het huidige internationaal humanitair recht (IHR) bestond?

Het zou onjuist zijn te beweren dat het IHR zoals wij dat nu kennen, ontstaan is met de oprichting van het Rode Kruis in 1863 of de aanvaarding van het Eerste Verdrag van Genève in 1864. Geen enkele gemeenschap kan bestaan zonder eigen leefregels. Evenmin is er nog nooit een oorlog geweest zonder enige vage of omschreven regels voor het openen, voeren en beëindigen van de vijandelijkheden.

“ *In het algemeen illustreert de oorlogvoering door primitieve volkeren de verschillende soorten internationale oorlogswetten zoals die nu bekend zijn: wetten die verschillende soorten vijanden onderscheiden, die omschrijven wanneer, hoe en met welk recht een oorlog geopend en beëindigd kan worden, regels om een oorlog te beperken tot bepaalde personen, jaargetijden, plaatsen en methoden en zelfs onwettig te verklaren.*” (Quincy Wright)

Belangrijke beschavingen hebben hun eerste oorlogswetten al enkele tientallen eeuwen vóór ons tijdperk uitgevaardigd: “Ik schrijf deze wetten uit om te verhinderen dat de zwakke onderdrukt wordt door de sterke.” (Hammourabi, koning van Babylonie)

Verschiedene antieke teksten zoals de Mahabharata, de Bijbel en de Koran bevatten regels die eerbied voor de tegenstander vragen. De Viqayet (een tekst uit het einde van de 13^e eeuw, op het hoogtij van de Arabische overheersing in Spanje) bevat bijvoorbeeld een wetboek voor de oorlogvoering.

In latere perioden werden er meer en minder gedetailleerde bilaterale verdragen opgesteld (de zogenoemde kartels), die soms pas na de slag door de partijen werden bekrachtigd. Er waren ook voorschriften van de staten aan hun strijdkrachten (zie Lieber code p. 10). Destijds was het op gewapende conflicten toepasselijke recht dus begrensd in tijd en ruimte, dat wil zeggen dat het slechts gold voor een bepaalde veldslag of strijd. Er waren ook verschillen in de regels naargelang het tijdperk, de plaats, de zeden of de beschaving.

Het Eerste Verdrag van Genève (1864), in de vorm van een multilateraal verdrag, bundelt en versterkt om die reden oude, her en der in brokken en stukken verspreide oorlogswetten en -gebruiken om gewonden en verplegend personeel te beschermen.

Wie waren de voortrekkers van het huidige humanitair recht?

In 1859 was Henry Dunant, een Zwitserse zakenman, getuige van de gevolgen van de slag bij Solferino. Hij schreef deze ervaring neer in ‘Un souvenir de Solférino’ (‘Een herinnering aan Solferino’), waarin hij opperde om rechtsregels op te stellen die de gevolgen van oorlog trachten te beperken. Gesterkt door zijn eigen oorlogservaring heeft Guillaume-Henri Dufour, een Zwitserse legerofficier, onmiddellijk zijn actieve morele steun verleend, met name als voorzitter van de Diplomatieke Conferentie van 1864.

“ *Zou het in bijzondere omstandigheden, zoals een bijeenkomst (...) van grote krijgskundigen van verschillende nationaliteiten, niet wenselijk zijn dat zij zo’n soort congres te baat nemen om een of ander internationaal beginsel te formuleren, vervat in een verdrag dat onschendbaar is? Nadat het overeengekomen en bekrachtigd is, zou het als basis kunnen dienen voor verenigingen die in de verschillende landen van Europa hulp aan gewonden verlenen.*” - Dunant

“ *De door u genoemde en aangrijpende voorbeelden moeten ons erop wijzen hoeveel tranen en leed de roem van het slagveld kost.*” - Dufour (aan Dunant)

Hoe is het idee werkelijkheid geworden?

De Zwitserse regering riep in 1864 op vraag van de vijf stichtende leden van het Internationale Rode Kruiscomité (ICRC) een Diplomatieke Conferentie bijeen. Zestien staten namen deel en aanvaardden het Verdrag van Genève ter verbetering van het lot van de gewonden bij de legers te velde. Dit wordt aanzien als de geboorte van het moderne ‘internationaal humanitair recht’.

Wat was nieuw in het Verdrag?

Het Verdrag van Genève van 1864 legde de basis van het huidige internationaal humanitair recht. Het kenmerkt zich door:

- permanent neergeschreven regels met wereldwijd bereik om de slachtoffers van conflicten te beschermen,
- zijn multilaterale karakter: alle staten kunnen toetreden,
- de verplichting om gewonde en zieke militairen zonder onderscheid te verzorgen,
- de eerbiediging en herkenbaarheid van medisch personeel, vervoermiddelen en materieel door het gebruik van een embleem (een rood kruis op een witte achtergrond).

De Lieber Code

Sinds de eerste oorlogen tot de komst van het huidige humanitair recht, telt men meer dan 500 kartels, gedragscodes, pacten en andere teksten om vijandelikheden aan regels te binden. Zo is er de Lieber Code, die in april 1863 in werking trad. De Lieber Code is van belang omdat het de eerste poging was om van de bestaande oorlogswetten en gebruiken wetteksten te maken. In tegenstelling tot het (een jaar later gesloten) Eerste Verdrag van Genève gold deze code echter niet als een verdrag. Hij was uitsluitend bestemd voor de strijdkrachten tijdens de Amerikaanse burgeroorlog.

Welke verdragen vormen het internationaal humanitair recht?

Het huidige internationaal humanitair recht is in 1864 ontstaan met het Eerste Verdrag van Genève. Het heeft zich in etappes ontwikkeld om - helaas vaak achteraf - tegemoet te komen aan almaar grotere humanitaire noden als gevolg van veranderingen in de bewapening en de soorten conflicten. Hier volgen de belangrijkste verdragen in chronologische volgorde van hun aanvaarding:

1864: Verdrag van Genève ter verbetering van het lot van de gewonden bij de legers te velde.

1868: Verklaring van Sint-Petersburg over het verbod op het gebruik van bepaalde projectielen in oorlogstijd.

1899: Verdragen van Den Haag over het respecteren van de wetten en gebruiken van de oorlog te land en de toepassing van de beginselen van het Verdrag van Genève (1864) op oorlog ter zee.

1906: Herziening en ontwikkeling van het Verdrag van Genève van 1864 ter verbetering van het lot van de gewonden bij de legers te velde.

1907: Herziening van de Verdragen van Den Haag van 1899 en de aanvaarding van nieuwe Verdragen.

1925: Protocol bij het Verdrag van Genève over het verbod op het gebruik tijdens de oorlog van gifgassen, toxische of gelijkaardige gassen en van bacteriologische middelen.

1929: Twee Verdragen van Genève:

■ Herziening en ontwikkeling van het Verdrag van Genève van 1906.

■ Verdrag van Genève inzake de behandeling van de krijgsgevangenen (nieuw).

1949: Vier Verdragen van Genève:

I. Voor de verbetering van het lot van gewonden en zieken bij de strijdkrachten te velde.

II. Voor de verbetering van het lot van gewonden, zieken en schipbreukelingen bij de strijdkrachten ter zee.

III. Betreffende de behandeling van krijgsgevangenen.

IV. Betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd (nieuw).

1954: Verdrag van Den Haag inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

1972: Verdrag over het verbod op de ontwikkeling, de productie en de aanleg van voorraden van bacteriologische (biologische) wapens en toxinewapens en inzake de vernietiging ervan.

1977: Twee Aanvullende Protocollen bij de Vier Verdragen van Genève, die de bescherming van slachtoffers in internationale gewapende conflicten (Eerste Aanvullend Protocol) en in niet-internationale gewapende conflicten (Tweede Aanvullend Protocol), versterken.

1980: Verdrag inzake het verbod of de beperking van het gebruik van bepaalde conventionele wapens die geacht worden buitensporig leed te veroorzaken of een niet-onderscheidende werking te hebben en Aanvullende Protocollen:

I. Protocol inzake niet-waarneembare deeltjes.

II. Protocol inzake het verbod of de beperking van het gebruik van mijnen, valstrikmijnen en andere mechanismen.

III. Protocol inzake het verbod of de beperking van het gebruik van brandwapens.

1993: Verdrag over het verbod op de ontwikkeling, de productie, de aanleg van voorraden en het gebruik van chemische wapens en inzake de vernietiging ervan.

1995: Protocol inzake verblindende laserwapens (Vijfde Protocol bij het Verdrag van 1980 inzake conventionele wapens).

1997: Verdrag over het verbod op het gebruik, de opslag, de productie en de overdracht van antipersoonsmijnen en inzake de vernietiging ervan.

1998: Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof.

1999: Protocol bij het Verdrag inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

2000: Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van het kind, over kinderen betrokken bij een gewapend conflict.

2001: Wijziging van artikel 1 van het Verdrag inzake het verbod of de beperking van het gebruik van bepaalde conventionele wapens die geacht worden buitensporig leed te veroorzaken of een niet-onderscheidende werking te hebben (1980).

2003: Protocol betreffende explosieve oorlogsresten (Protocol V bij het Verdrag inzake conventionele wapens).

2005: Derde Aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève betreffende de aanvaarding van een aanvullend embleem.

2008: Verdrag inzake clustermunities.

2013: Wapenhandelsverdrag.

Feiten gaan vaak vooraf aan recht

Uit het bovenstaande overzicht blijkt duidelijk dat bepaalde gewapende conflicten de ontwikkeling van het humanitair recht al dan niet onmiddellijk beïnvloed hebben. Enkele voorbeelden:

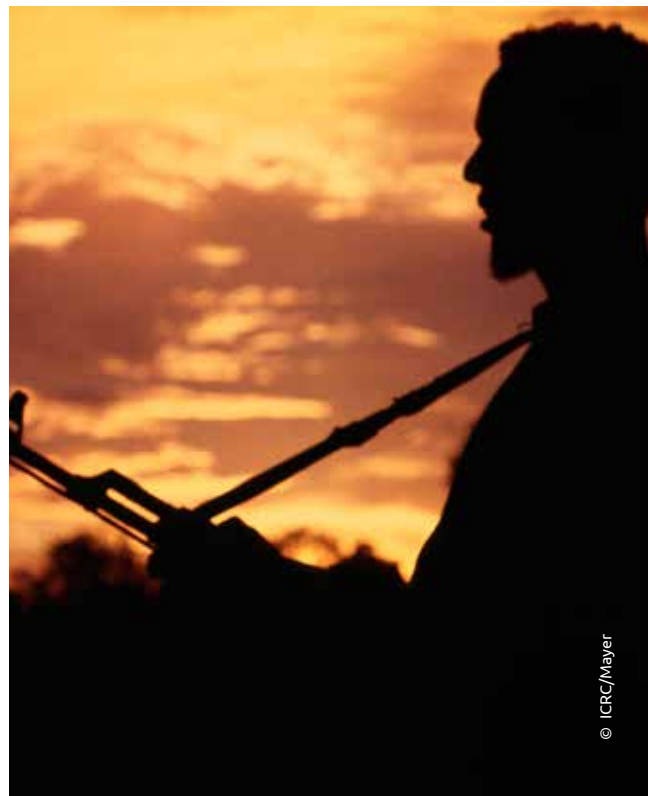
Tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) worden oorlogsmethoden toegepast die volkomen nieuw waren, of op een tot dan toe ongekende schaal werden toegepast: gifgassen, de eerste luchtbombardementen en het vasthouden van honderdduizenden krijgsgevangenen. De verdragen van 1925 en 1929 zijn een antwoord op deze ontwikkelingen.

In de Tweede Wereldoorlog (1939-1945) vallen er evenveel burger- als militaire doden, terwijl de verhouding in 1914-1918 slechts één op de tien was. De internationale gemeenschap reageert in 1949 op deze tragische balans en vooral op de afschuwelijke impact die de oorlog had op de burgers. De toen geldende verdragen worden herzien en de internationale gemeenschap aanvaardt een nieuw instrument: het Vierde Verdrag van Genève ter bescherming van de burgers.

Vervolgens hebben de humanitaire gevolgen van de nationale bevrijdingsoorlogen, die in de verdragen van 1949 onvoldoende waren onderkend, geleid tot de Aanvullende Protocollen van 1977. Samen met de Verdragen van Genève van 1949 vormen de Aanvullende Protocollen de kern van het internationaal humanitair recht.

Gewoonterecht

Het gewoonterecht is naast de Verdragen en Aanvullende Protocollen een aanvullende bron van het internationaal humanitair recht. Gewoonterecht ontstaat wanneer twee elementen aanwezig zijn, met name wanneer er een wijdverspreide, representatieve en uniforme statenpraktijk is en de overtuiging dat men rechtens gebonden is aan deze praktijk. Gewoonterecht is bindend voor alle staten behalve voor die staten die zich verzet hebben tegen deze praktijk. In 1995 heeft het Internationale Rode Kruiscomité (ICRC) een studie naar gewoonterecht binnen het internationaal humanitair recht opgestart. Deze studie heeft tien jaar in beslag genomen en is online te raadplegen via <https://www.icrc.org/customary-ihl>.

© ICRC/Mayer

De databank bevat een geactualiseerde versie van de studie en is in twee delen opgesplitst:

- **Regels:** in dit eerste deel wordt een analyse weergegeven van de bestaande gewoonterrechtelijke regels in IHR. Hoewel deze studie zeer grondig is gebeurd kan ze niet als volledig beschouwd worden. De studie is beschikbaar in volgende talen: Arabisch, Chinees, Engels, Frans, Russisch en Spaans. Een samenvatting van de studie en een overzicht van de rechtsregels is verkrijgbaar in vele andere talen.
- **Praktijk:** in dit deel wordt de praktijk beschreven die onderliggend is aan de regels zoals beschreven in het eerste deel. Het ICRC, in samenwerking met het Britse Rode Kruis, actualiseert de databank regelmatig. Bronnen worden verzameld door het netwerk van het ICRC en de Nationale Rode Kruis- en Rode Halve Maanverenigingen. Een onderzoekseenheid van het Lauterpacht Centre for International Law aan de Universiteit van Cambridge verwerkt deze bronnen.

In welke omstandigheden geldt het internationaal humanitair recht?

Het internationaal humanitair recht is van toepassing tijdens gewapende conflicten. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen internationale gewapende conflicten en niet-internationale gewapende conflicten. De kwalificatie van een conflict bepaalt de toepasbare rechtsregels.

Kwalificatie van conflicten

a) Internationale gewapende conflicten

Een internationaal gewapend conflict betekent de strijd tussen de strijdkrachten van minstens twee staten. Ook nationale bevrijdingsoorlogen, waarin volkeren vechten tegen koloniale overheersing en vreemde bezetting en tegen racistische regimes, in de uitoefening van hun recht op zelfbeschikking, worden ingedeeld bij de internationale gewapende conflicten. In deze gevallen gelden de Verdragen van Genève van 1949 en het Eerste Aanvullend Protocol van 1977.

Kwalificatie is belangrijk voor de toepasbare regels.

Het IHR richt zich tot de betrokken partijen bij een conflict en beschermt elke persoon of groep van personen die niet (of niet meer) deelneemt aan het conflict. Dit zijn:

- gewonde of zieke militairen van legers te velde en het medisch personeel van de strijdkrachten,
- gewonde of zieke militairen van legers ter zee en militaire schipbreukelingen, evenals het medische marinepersoneel,
- krijgsgevangenen,
- de burgerbevolking, bijvoorbeeld:
 - buitenlandse burgers op het grondgebied van partijen bij het conflict, waaronder vluchtelingen,
 - burgers in bezette gebieden,
 - gevangen en geïnterneerde burgers,
 - medisch en religieus personeel van de burgerlijke beschermingseenheden.

b) Niet-internationale gewapende conflicten

Een niet-internationaal gewapend conflict houdt in dat op het grondgebied van een staat gevochten wordt tussen de reguliere strijdkrachten van de staat en identificeerbare gewapende groepen of tussen gewapende groepen onderling. Om als een niet-internationaal gewapend conflict beschouwd te worden, moeten de gevechten een zekere intensiteit hebben en moeten de gewapende groepen een zekere organisatiegraad hebben.

In het geval van een niet-internationaal gewapend conflict geldt het gemeenschappelijk artikel 3, dat identiek is in de vier Verdragen van Genève van 1949, en het Tweede Aanvullend Protocol van 1977.

Let op: het toepassingsgebied van het Tweede Aanvullend Protocol is strikter dan die van gemeenschappelijk artikel 3.

Bijvoorbeeld:

- Gewonde of zieke strijders;
- Zij die wegens een conflict van hun vrijheid beroofd zijn;
- De burgerbevolking;
- Medisch en geestelijk personeel.

Het humanitair recht en niet-internationale gewapende conflicten

Het gemeenschappelijk artikel 3 van de Verdragen van Genève wordt beschouwd als een soort miniverdrag. Zelfs na toevoeging van de bepalingen van het Tweede Aanvullend Protocol blijven de voorschriften voor niet-internationale of interne gewapende conflicten minder volledig dan die over internationale gewapende conflicten. Door het beginsel van staatssoevereiniteit is het immers moeilijk om het beschermingsstelsel bij niet-internationale gewapende conflicten te verstevigen.

De bepalingen van artikel 3 worden beschouwd als gewoonterecht, dat minimale normen oplegt en waarvan de oorlogvoerenden nooit mogen afwijken.

Welk recht geldt voor interne onrust en andere gevallen van intern geweld?

Het internationaal humanitair recht is niet van toepassing op toestanden van interne onrust. Dit zijn ernstige verstoringen van de interne orde als gevolg van geweld dat niet uitmondt in een gewapend conflict. In deze gevallen kan men zich beroepen op de mensenrechten en op de bepalingen uit het nationaal recht.

Het naast elkaar bestaan van internationaal en niet-internationaal gewapende conflicten

Het is mogelijk dat verschillende gewapende conflicten naast elkaar plaatsvinden op eenzelfde tijd en op eenzelfde territorium. De kwalificatie van het conflict, en dus ook van de toepasbare rechtsregels, zal afhankelijk zijn van de relatie tussen de betrokken partijen bij het conflict.

Een voorbeeld: Staat A is betrokken in een niet-internationaal gewapend conflict tegen een niet-staatelijke gewapende groep. Staat B komt tussen voor rekening van de gewapende groep, tegen staat A. Staat A en staat B zijn dan in een internationaal gewapend conflict verwickeld. Het conflict tussen staat A en de gewapende groep blijft een niet-internationaal gewapend conflict. Stel dat staat B tussenkomt voor rekening van staat A, tegen de gewapende groep, dan zou er sprake zijn van twee niet-internationaal gewapende conflicten: één tussen staat A en de gewapende groep en een tweede tussen staat B en de gewapende groep.

De toepasbare rechtsregels afhankelijk van de kwalificatie van het conflict

Internationale gewapende conflicten	Niet-internationale gewapende conflicten
De 4 Verdragen van Genève	Gemeenschappelijk artikel 3
Eerste Aanvullende Protocol	Tweede Aanvullende Protocol
Gewoonterecht voor internationaal gewapende conflicten	Gewoonterecht voor niet-internationaal gewapende conflicten

Wie is gebonden door de Verdragen van Genève?

Alleen staten kunnen toetreden tot internationale verdragen, waaronder de Verdragen van Genève en hun Aanvullende Protocolen. Toch zijn alle partijen bij een gewapend conflict, staten of niet-statelijke actoren, gebonden aan het IHR.

Ondertekening, ratificatie, toetreding

Bij multilaterale verdragen tussen staten, zoals de Verdragen van Genève en hun Aanvullende Protocolen, zijn er twee verschillende procedures:

a) Ondertekening gevolgd door ratificatie

Een staat is niet gebonden door ondertekening, maar een ondertekening heeft wel juridische gevolgen. De staat mag na ondertekening niet handelen in strijd met het doel en de geest van het Verdrag. De ratificatie is vervolgens de plechtige verklaring om formeel gebonden te worden.

b) Toetreding

Dit is de handeling waardoor een staat die een verdrag niet bij zijn aanvaarding heeft ondertekend, verklaart zich hieraan te willen binden. Toetreding heeft dezelfde kracht als ratificatie.

Een pas onafhankelijk geworden staat kan door middel van een verklaring van opvolging te kennen geven dat hij gebonden wil blijven aan de verdragen die voor zijn onafhankelijkheid van kracht waren. Hij kan ook verklaren de verdragen voorlopig, tijdens de periode voorafgaande aan de toetreding, te zullen toepassen.

Alle staten zijn toegetreden tot deze verdragen van Genève. Dat getuigt van hun universaliteit. Er zijn 174 staten partij bij Aanvullend Protocol I en 168 bij Aanvullend Protocol II (toestand juni 2015). Bij het Derde Aanvullende Protocol zijn tot nu toe 72 staten partij, 24 staten hebben het ondertekend en het is in januari 2007 in werking getreden. Gewoonterechtelijke regels zijn bindend voor alle partijen bij een conflict, ongeacht hun ratificatie van de verdragen.

Niet-statelijke actoren en hun verplichtingen

Niet-statelijke actoren zijn als partij bij een gewapend conflict gebonden tot gemeenschappelijk artikel 3 en het Tweede Aanvullende Protocol, in zover de staat tot wie ze behoren partij is bij deze verdragen. In elk geval zijn ze gebonden aan de gewoonterechtelijke regels van toepassing in niet-internationale gewapende conflicten.

Nationale bevrijdingsbewegingen

Nationale bevrijdingsbewegingen kunnen zich door middel van een bijzondere procedure verbinden aan de Verdragen van Genève en het Eerste Aanvullende Protocol.

Geldt het internationaal humanitair recht voor operaties uitgevoerd door of onder het toezicht van de Verenigde Naties om vrede te handhaven of af te dwingen?

Bij een internationaal of een niet-internationaal gewapend conflict moeten de leden van militaire eenheden die aan een vredesoperatie deelnemen, het internationaal humanitair recht in acht nemen wanneer zij actief betrokken zijn bij gewapende confrontaties met een partij bij het conflict. Wanneer zij dit niet zijn, worden zij beschouwd als burgers zolang de situatie niet verandert.

Voor iedere troepenmacht is het humanitair recht van toepassing volgens de internationale verplichtingen van elk land dat troepen levert. De staten die militaire eenheden voor zulke operaties leveren, moeten zich ervan verzekeren dat ze zich bewust zijn van de humanitaire voorschriften.

De Secretaris-Generaal van de VN heeft in zijn Bulletin van 6 augustus 1999 ter gelegenheid van de 50ste verjaardag van de aanvaarding van de Verdragen van Genève bevestigd dat het humanitair recht van toepassing is op de strijdkrachten die onder bevel en toezicht van de Verenigde Naties opereren.

Onder de titel 'Observance by United Nations forces of international humanitarian law' geeft het Bulletin een overzicht van de grondbeginselen en regels van het humanitair recht. Dit zijn minimale beginselen waaraan de blauwhelmen zich moeten houden, telkens wanneer zij deelnemen aan afdwingende gevechten of wanneer zij tijdens de vredeshandhaving uit zelfverdediging moeten optreden in het kader en voor de duur van de gevechten.

De aan de strijdkrachten van de VN opgelegde verplichting om de genoemde regels en grondbeginselen in acht te nemen, is opgenomen in de overeenkomsten die de VN heeft gesloten met de landen waarin blauwhelmen zijn opgesteld.

Operaties 'ter bewaring van de vrede' en 'voor de afdwinging van de vrede'

Operaties 'ter bewaring van de vrede' dienen om wapenstilstand en afbakeningslijnen te doen respecteren en de terugtrekking van troepen overeen te komen. Sinds enige ja-

ren omvatten zij ook andere taken zoals het toezicht op verkiezingen, het overbrengen van humanitaire hulp en bijstand in het verloop van een nationale verzoening. Alleen in geval van legitieme zelfverdediging mag geweld worden gebruikt. Dergelijke operaties worden uitgevoerd met toestemming van de partijen ter plaatse.

Operaties 'voor het afdwingen van de vrede' vallen onder hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde Naties. Zij worden uitgevoerd door troepen van de VN, groepen van staten of regionale organisaties op verzoek van de betrokken staat of gemachtigd door de

VN-Veiligheidsraad. Deze troepen ontvangen een gevechtsmis­sie en toestemming om bij de vervulling van hun taak geweld te gebruiken. De toestemming van de partijen is niet noodzakelijk.

Het onderscheid tussen deze twee soorten operaties is de laatste jaren vervaagd. Bovendien gebruikt men al­maar vaker de term 'vredesoperatie'.

De toepasbaarheid van het internationaal humanitair recht moet niet afgeleid worden uit het mandaat maar wordt op basis van de feiten bepaald.

De basis- beginselen van het internationaal humanitair recht

De beginselen van onderscheid, proportionaliteit en voorzorg beschermen burgers tegen de effecten van een gewapend conflict. Het verbod op het veroorzaken van onnodig leed beschermt de militairen en andere legitieme voorwerpen van een aanval.

Het beginsel van onderscheid

Tijdens gewapende conflicten moeten de partijen bij het conflict te allen tijde het onderscheid maken tussen burgers en militairen en tussen burgerobjecten en militaire objecten. Operaties mogen enkel gericht worden tegen militairen en militaire objecten. Burgers en burgerobjecten mogen niet het doelwit zijn van een aanval. Burgers verliezen deze bescherming wanneer ze rechtstreeks deelnemen aan de vijandelijkheden. Militaire objecten zijn objecten die naar hun aard, ligging, bestemming of gebruik een daadwerkelijke bijdrage tot de vijandelijkheden leveren en waarvan de gehele of de gedeeltelijke vernietiging, verovering of onbruikbaarmaking onder de omstandigheden van dat moment een duidelijk militair voordeel oplevert. Voorbeelden van militaire objecten zijn gebouwen en posities waar militairen en hun

materiaal zich bevinden. Wanneer burgerobjecten gebruikt worden voor militaire doelen, zoals bijvoorbeeld een burger-trein waarin men wapens vervoert, dan kunnen deze objecten als militaire objecten worden beschouwd.

Voorbeelden van niet-onderscheidende aanvallen zijn:

- Aanvallen die niet specifiek gericht zijn op een militair doel;
- Aanvallen waarbij gebruik wordt gemaakt van middelen of methoden van oorlogsvoering die niet het onderscheid kunnen maken tussen een burger en een militair doelwit;
- Aanvallen waarbij gebruik wordt gemaakt van middelen of methoden van oorlogsvoering waarbij de gevolgen niet kunnen beperkt worden.

Het beginsel van proportionaliteit

Het internationaal humanitair recht bevat geen absoluut verbod op aanvallen op militaire objecten waarbij men het doden of verwonden van burgers of burgerobjecten verwacht, maar het is van belang om rekening te houden met het principe van proportionaliteit. Het is verboden militaire doelen aan te vallen waarbij de verwachte nevenschade aan burgers en burgerobjecten buitensporig is ten opzichte van het te verwachte militaire voordeel.

Het beginsel van voorzorg

Tijdens gewapende conflicten moet men altijd voorzorgen nemen opdat burgers en burgerobjecten gespaard worden van de vijandelijkheden. De partijen in een conflict moeten alle nodige maatregelen nemen om er zeker van te zijn dat het doelwit van een aanval militaire objecten zijn. Daarbij moeten ze middelen en methoden van oorlogsvoering kiezen waarbij de nevenschade vermeden of beperkt wordt.

In de mate van het mogelijke moet een waarschuwing worden gegeven bij aanvallen die mogelijk de burgerbevolking zullen treffen.

Men moet ook voorzorgen nemen tegen de gevolgen van een aanval. Zo mogen militaire objecten niet in de nabijheid van burgers of burgerobjecten geplaatst worden.

Het verbod op het veroorzaken van onnodig leed

Het gebruik van middelen en methoden van oorlogsvoering die onnodig leed veroorzaken zijn verboden. Hoewel de regel algemeen aanvaard wordt bestaat er discussie over de manier om objectief vast te stellen dat een wapen onnodig leed veroorzaakt. Het Internationaal Gerechtshof definieert onnodig leed als 'leed dat groter is dan dat onvermijdelijk om het beoogde legitiem militair voordeel te behalen' (ICJ, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 1996).

Middelen en methoden van oorlogsvoering

Wat de keuze van middelen en methoden van oorlogsvoering betreft, moet men rekening houden met bovenstaande principes. Op basis van deze laatste is het gebruik van bepaalde middelen en methoden gelimiteerd of verboden.

Enkele voorbeelden van middelen van oorlogsvoering die expliciet verboden zijn:

- Anti-personeelsmijnen;
- Clustermunitie;
- Chemische en biologische wapens.

Enkele voorbeelden van methoden van oorlogsvoering die expliciet verboden zijn:

- Verbod op het geven van het bevel dat niemand mag overleven;
- Plundering;
- Uithongering;
- Het is verboden een tegenstander te doden, te verwonden of gevangen te nemen op perfide wijze.

Nieuwe wapens

Artikel 36 van het Eerste Aanvullende Protocol bij de Verdragen van Genève verplicht staten om bij de ontwikkeling, de aanschaf of de invoering van een nieuw wapen vast te stellen of het gebruik in bepaalde of in alle omstandigheden het internationaal humanitair recht schendt waaraan het gebonden is.

Rechtstreekse deelname aan de vijandelijkheden

Burgers genieten bescherming tegen rechtstreekse aanvallen voor zover ze niet rechtstreeks deelnemen aan de vijandelijkheden. Om tegemoet te komen aan de onduidelijkheid die er bestaat rond het concept 'rechtstreekse deelname aan de vijandelijkheden' werd in 2009 door het Internationale Rode Kruiscomité (ICRC) een leidraad gepubliceerd om dit begrip te duiden. Deze leidraad somt een aantal criteria op. Om te kunnen spreken van 'rechtstreekse deelname aan de vijandelijkheden' moet aan alle criteria voldaan zijn:

- De veroorzaakte schade moet een bepaalde intensiteit bereiken;
- Er moet een causaal verband zijn tussen de daad en de veroorzaakte schade;
- De daad heeft tot doel de ene partij te bevoordelen boven de andere.

Burgers verliezen hun bescherming tegen rechtstreekse aanvallen wanneer en voor de periode dat ze deelnemen aan de vijandelijkheden. Zowel de voorbereidende handelingen, als het vervoer van en naar de locatie waar de daad plaatsvindt, maken deel uit van de rechtstreekse deelname.

©ICRC/Didier Bergnard

Wat is het verschil tussen het internationaal humanitair recht en de mensenrechten?

Het internationaal humanitair recht (IHR) en de mensenrechten vullen elkaar aan. Beide streven naar het beschermen van het leven, de gezondheid en de waardigheid van mensen, maar wel vanuit verschillende oogpunten.

Definiëring

Het IHR omvat een serie internationale regels, ingesteld door een verdrag of een gewoonte, die bedoeld zijn om humanitaire problemen die rechtstreeks voortvloeien uit internationale of niet-internationale gewapende conflicten te beperken. Het internationaal humanitair recht wil diegenen beschermen die niet of niet meer aan de vijandelijkheden deelnemen. Het beschermt burgers en militairen hors de combat (buiten strijd), zoals gewonden, zieken, schipbreukelingen of krijgsgevangenen. Het legt regels vast die bindend zijn voor alle partijen bij een gewapend conflict, zowel statelijke als niet-statelijke actoren.

Mensenrechten zijn internationale regels, ingesteld door een verdrag of gewoonte, op basis van personen of groepen die een bepaald gedrag of bepaalde voor-

delen van overheden kunnen verwachten en/of verlangen. Ze beogen de mens te beschermen tegen willekeur van de eigen staat. Mensenrechten zijn inherente aanspraken die iedereen kan doen gelden als een gevolg van het mens-zijn.

Personeel toepassingsgebied

IHR is bindend voor alle actoren bij een gewapend conflict. Zowel de reguliere strijdkrachten als de gewapende groepen zijn gebonden aan deze regels. Individuen worden persoonlijk aansprakelijk gesteld voor ernstige schendingen van het IHR. Bovendien geldt er voor deze misdaden een universele jurisdictie.

In de mensenrechten staan regels vervat die bindend zijn voor de regeringen in hun betrekkingen met hun burgers. Burgers hebben weliswaar geen specifieke taken ingevolge de mensenrechtenverdragen, maar de mensenrechten voorzien ook in een individuele strafrechtelijke verantwoordelijkheid wegens inbreuken die internationale misdaden kunnen vormen, zoals genocide, misdaden tegen de mensheid en foltering. Ook deze misdaden zijn onderworpen aan universele jurisdictie.

Temporeel toepassingsgebied

Het internationaal humanitair recht geldt in situaties van gewapend conflict, terwijl de mensenrechten - althans een deel daarvan - de mens als persoon beschermen, zowel in oorlogs- als in vreedstijd.

Enkele verdragen met betrekking tot de mensenrechten staan de staat echter toe, in geval van publieke noodtoestand, af te wijken van bepaalde rechten. Van het recht op leven, het verbod op foltering, wrede en onmenselijke behandeling, het verbod op slavernij en het verbod op retroactieve bestraffing, kan men niet afwijken. Het IHR staat geen afwijkingen toe omdat het voor noodsituaties, dit wil zeggen gewapende conflicten, is ontworpen.

Naleving

De verplichting om het IHR en de mensenrechten in de praktijk te brengen, rust in de allereerste plaats op de staten. Voor het humanitair recht moeten de staten praktische en juridische maatregelen nemen, zoals de uitvaardiging van strafwetten en de verspreiding van het IHR. Daarnaast moe-

ten de staten op grond van de mensenrechten hun nationale wetgeving aanpassen aan de internationale verdragen. In het IHR zijn verschillende regelingen ad hoc opgenomen om de invoering ervan te vergemakkelijken. De staten moeten toezien op het respect van dit recht door andere staten. Verder zijn er een onderzoeksprocedure, een mechanisme door de beschermende mogendheden en een Internationale Feitencommissie. Daarnaast is er de sleutelpositie van het Internationale Rode Kruiscomité (ICRC) om het respect voor het humanitair recht te verzekeren.

De regelingen voor de toepassing van de mensenrechten zijn ingewikkeld en omvatten in tegenstelling tot het IHR regionale systemen. De toezichthoudende organen, zoals de Mensenrechtenraad van de VN, zijn ofwel gebaseerd op het Handvest, ofwel opgericht ingevolge bepaalde verdragen (bv. het Comité voor de Mensenrechten als uitvloeisel van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten van 1966). De Mensenrechtenraad en haar subcommissies hebben een aantal 'bijzondere rapporteurs' en werkgroepen ingesteld met als taak de situaties van de mensenrechten per land of per aspect in het oog te houden en te rapporteren. In zes van de belangrijkste mensenrechtenverdragen is ook de oprichting van comités (zoals het Comité voor de Mensenrechten) opgenomen. Die comités bestaan uit onafhankelijke deskundigen die op de toepassing van de verdragen moeten toezien. Bepaalde regionale (Europese en Amerikaanse) verdragen hebben rechtbanken voor de mensenrechten ingesteld. Bij de VN speelt het Bureau van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten een belangrijke rol in de bescherming en de bevordering van deze rechten. Het moet het VN-apparaat voor de mensenrechten doeltreffender maken en op nationaal, regionaal en internationaal niveau meer mogelijkheden scheppen om de rechten van de mens te bevorderen en te beschermen, en ook om teksten en informatie ter zake te verspreiden.

De instrumenten van de mensenrechten

Er zijn momenteel vele teksten van kracht:

a) Wereldwijd

- Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, aangenomen door de Algemene Vergadering van de VN, 1948.
- Verdrag inzake de voorkoming en de bestraffing van genocide, 1948.
- Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, 1948.
- Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (BUPO) en inzake economische, sociale en culturele rechten (ESCR), 1966.
- Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, 1981.
- Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing, 1984.
- Verdrag inzake de rechten van het kind, 1989.
- Internationaal Verdrag ter bescherming van de rechten van alle arbeidsmigrant en hun gezinsleden, 1999.
- Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, 2006.

b) Regionaal

- Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM), 1950.
- Amerikaanse Verklaring inzake de rechten en de plichten van de mens, 1948.
- Amerikaans Verdrag voor mensenrechten, 1969.
- Afrikaans Handvest inzake de rechten van de mens en van de volkeren, 1981.

Hoewel het IHR en het mensenrechtenrecht zich afzonderlijk hebben ontwikkeld, groeien beide internationale rechtsakten naar elkaar toe. Zo omvat het Statuut van Rome voor de oprichting van het Internationaal Strafhof zowel aspecten van de mensenrechten als van het IHR. Wanneer personen internationale misdaden zoals genocide of misdaden tegen de mensheid plegen, in vredes- of in oorlogstijd, dan kunnen zij daar individueel verantwoordelijk voor worden gesteld.

De wisselwerking tussen mensenrechten en IHR

De wisselwerking tussen mensenrechten en IHR blijft onderwerp van discussie.

Het Internationaal Gerechtshof heeft zich in 1996 gebogen over de wettigheid van de dreiging of het gebruik van nucleaire wapens. Het Hof merkte hierbij op dat de bescherming geboden door het Internationaal Verdrag inzake de burgerlijke en politieke rechten niet ophoudt te werken tijdens gewapende conflicten en dat het recht om niet willekeurig van het leven te worden ontnomen ook geldt in gewapende conflicten. Wat onder de noemer van het willekeurig ontnemen van iemands leven valt, dient te worden bepaald door de van toepassing zijnde 'lex specialis'.

'Lex specialis' is het algemeen rechtsbeginsel waarbij de bijzondere regel voor gaat op de algemene regel. Omdat de mensenrechten altijd van toepassing zijn en het IHR enkel in tijden van gewapende conflicten van toepassing is, wordt deze laatste aanzien als de 'lex specialis' terwijl de mensenrechten de 'lex generalis' vormen. Met andere woorden: wanneer er een conflict zou voordoen tussen een regel van de mensenrechten en een regel van IHR, dan zou deze laatste voorrang genieten aangezien deze speciaal is opgesteld voor tijden van gewapende conflicten.

Wie wordt beschermd door het internationaal humanitair recht?

Het internationaal humanitair recht (IHR) beschermt alle personen die niet of niet meer deelnemen aan de vijandelijkheden. Het gaat onder andere om burgers, zieke en gewonde militairen. Een basisprincipe van het IHR is het principe van onderscheid. Een onderscheid tussen burger(s)(objecten) en militairen/militaire objecten dient te allen tijde gemaakt te worden.

Internationaal gewapend conflict

Burgers

Burgers zijn alle personen die geen strijders zijn. Ze genieten een algemene bescherming waarbij ze niet rechtstreeks aangevallen mogen worden. De enige uitzondering op deze regel is wanneer burgers rechtstreeks deelnemen aan de vijandelijkheden. Burgers genieten ook een bescherming als beschermde personen wanneer ze in de handen van de vijandelijke staat terechtkomen, in zoverre dat:

- ze geen burgers zijn van deze vijandelijke staat;
- ze geen burgers zijn van een bondgenoot van deze vijandelijke staat;
- ze geen burgers zijn van een neutrale staat, i.e. 'a non-belligerent state' (tenzij deze twee staten geen normale diplomatieke relatie onderhouden).

Deze bescherming van burgers is nodig, omdat deze burgers niet langer beschermd kunnen worden door hun eigen staat omwille van de oorlog met de vijandelijke staat en er ook geen normale diplomatieke relatie kan worden onderhouden met deze staat. Het doel is om burgers te beschermen tegen willekeurige daden gerelateerd aan hun verbondenheid met de vijand.

Burgers genieten bescherming voor hun leven, hun waardigheid, hun persoonlijkheidsrechten en hun politieke, religieuze en andere overtuigingen. Ze mogen niet gefolterd worden, wrede of onmenselijke behandeling ondergaan en ze dienen beschermd te worden tegen alle daden van geweld.

Burgers zijn bijzonder kwetsbaar wanneer ze zich in bezet gebied bevinden of wanneer ze van hun vrijheid worden beroofd in relatie tot het gewapend conflict. In bezet gebied heeft de bezetter een bijzondere verplichting om voedsel en medische zorg te voorzien voor burgers. Uitwijzingen en gedwongen verplaatsingen zijn verboden. Er zijn ook bijzondere regels voor het in beslag nemen van eigendom. IHR voorziet in specifieke regels ter bescherming van burgers die van hun vrijheid zijn beroofd, in het bijzonder met betrekking tot de omstandigheden van hun vrijheidsberoving, de juridische en procedurele waarborgen en hun vrijlating.

Strijders hors de combat

Strijders genieten bescherming tegen onnodig leed, maar tenzij ze hors de combat zijn, blijven ze een militair doelwit.

Alle personen verbonden aan een partij bij een conflict, met uitzondering van religieus en medisch personeel, wordt beschouwd als een strijder.

Strijders worden aanzien als hors de combat wanneer ze in handen zijn van een tegenpartij, wanneer ze een duidelijk teken van overgave geven, of wanneer ze zo ziek of gewond zijn dat ze niet meer in staat zijn zich te verdedigen. Strijders zijn in al deze gevallen hors de combat voor zover ze geen daden van geweld stellen of proberen te ontsnappen. Van

zodra een strijder hors de combat is, moet hij beschermd en met eerbied behandeld worden.

Wanneer strijders in de handen van een tegenpartij vallen, genieten zij de beschermende status van krijgsgevangenen. Men kan dan niet vervolgd of gestraft worden voor deelname aan de vijandelikheden. Een strijder heeft het recht om deel te nemen aan de vijandelikheden en geniet immuniteit voor daden voor zover die binnen het kader van het internationaal humanitair recht passen.

Krijgsgevangenen hebben recht op een menswaardige behandeling met respect voor hun leven, waardigheid, hun politieke, religieuze of andere overtuiging. Ze mogen nooit worden gefolterd, wrede of onmenselijk worden behandeld. Krijgsgevangenen dienen beschermd te worden tegen alle daden van geweld of vergelding.

Niet-internationaal gewapend conflict

IHR voorziet geen specifieke regels met betrekking tot bepaalde beschermde personen in niet-internationaal gewapende conflicten. Dit is omdat staten aan niet-statelijke gewapende groepen niet het statuut van 'combattant' willen geven omdat dit recht geeft tot rechtstreekse deelname aan de vijandelikheden. Daarom voorzien gemeenschappelijk artikel 3 en het tweede Aanvullend Protocol dat iedereen die niet actief betrokken is in de vijandelikheden, of hier niet langer aan deelneemt, recht heeft op bescherming. Aangezien het statuut van 'combattant' niet bestaat in niet-internationaal gewapende conflicten, komt ook het statuut van 'krijgsgevangene' niet voor. Leden van niet-statelijke actoren kunnen bijgevolg op basis van het nationaal recht worden vervolgd louter voor hun deelname aan een niet-internationaal gewapend conflict.

Bescherming voor de gewonden, zieken, schipbreukelingen en medische componenten

Gewonden, zieken en schipbreukelingen, ongeacht hun status, genieten bescherming. Dergelijke personen moeten gezocht, beschermd, verzameld en verzorgd worden door de partij onder wiens macht ze zijn. Medisch personeel en medisch materiaal, zoals ziekenhuizen, ambulances en ander materiaal moeten te allen tijde beschermd worden. Het rode kruis, de rode halve maan of het rode kristal op een witte achtergrond is het onderscheidende embleem dat hun bescherming aantoont.

Bijzondere bescherming voor vrouwen en kinderen

Bepaalde categorieën van personen zoals vrouwen en kinderen worden, gelet op hun specifieke behoeften, aanzien als meer kwetsbare personen. Ze genieten hiervoor een bijzondere bescherming.

Kinderen dienen de zorg en hulp te krijgen die ze nodig hebben. Men moet alle mogelijke maatregelen nemen om te voorkomen dat kinderen onder de leeftijd van 15 jaar direct deelnemen aan de vijandelijkheden. Wanneer ze gescheiden raken van hun ouders of wezen worden ten gevolge van een gewapend conflict moet men voorkomen dat ze op zichzelf aangewezen zijn. Kinderen die van hun vrijheid zijn beroofd, moeten in aparte ruimtes, gescheiden van volwassenen, ondergebracht worden. Een uitzondering bestaat wanneer ze bij familieleden in eenzelfde ruimte worden vastgehouden. De doodstraf mag niet uitgesproken worden ten aanzien van personen jonger dan 18 jaar.

Vrouwen worden geconfronteerd met een gebrek aan basisgezondheidszorg en middelen om zichzelf en hun familie te onderhouden. Ze worden ook blootgesteld aan geweld en bedreigingen die eigen zijn aan gewapende conflicten. Het IHR heeft specifieke aandacht voor de noden van moeders met jonge kinderen en zwangere vrouwen op het vlak van accommodatie, hygiëne, voeding en geneeskundige verzorging. Vrouwen moeten ook beschermd worden 'tegen iedere aanslag op hun eer, met name tegen verkrachting, gedwongen prostitutie en iedere aanranding van hun eerbaarheid'. Vrouwen die van hun vrijheid beroofd zijn, moeten apart van mannen worden ondergebracht en onder rechtstreeks toezicht van vrouwen worden geplaatst.

Fundamentele bescherming, ongeacht het statuut

Complementair met de hierboven beschreven bescherming voorziet IHR ook in enkele algemene beschermingsregels die van toepassing zijn voor alle personen 'hors de combat', ongeacht hun status.

De eer van personen, hun religieuze overtuigingen en praktijken dienen te allen tijde gerespecteerd te worden. De volgende handelingen zijn in alle omstandigheden verboden:

- Aanslag op het leven en lichamelijke geweldplegingen, in het bijzonder:
 - Moord
 - Foltering, zowel fysiek als mentaal
 - Lijfstraffen
 - Verminking
- Het aanranden van de persoonlijke waardigheid, in het bijzonder vernederende en ontorende behandeling, verkrachting, gedwongen prostitutie.
- Het nemen van gijzelaars
- Collectieve bestraffing
- Het dreigen met één van voorgaande handelingen.

Ten slotte, de fundamentele bescherming uitgereikt aan alle personen getroffen door een gewapend conflict bevat ook een aantal procedurele en juridische waarborgen. (Aanvullende Protocollen I en II).

Wat wordt beschermd door het internationaal humanitair recht?

Burgerobjecten genieten een algemene bescherming tegen aanvallen en mogen niet het voorwerp van een rechtstreekse aanval uitmaken. Sommige objecten genieten een bijzondere bescherming omwille van hun belang ter bescherming van slachtoffers van gewapende conflicten, de burgerbevolking of de mensheid in het algemeen of omwille van hun kwetsbaarheid tot vernietiging of tot schade in tijden van gewapende conflicten.

Medische faciliteiten en medische transportmiddelen

De speciale bescherming die medische faciliteiten en transportmiddelen genieten zijn bedoeld als garantie dat de gewonden en zieken medische verzorging krijgen. Deze bescherming vind je reeds terug in het Verdrag van Genève van 1864. Deze bescherming is verder uitgewerkt in het Eerste en Vierde Verdrag van Genève van 1949 voor militaire medische eenheden en transport, burgerlijke ziekenhuizen, en bepaalde medische transportmiddelen. In 1977 is deze bescherming uitgebreid opdat deze ook alle burgerlijke medische faciliteiten en transportmiddelen zou over-

koepelen. De bescherming van medische faciliteiten en transportmiddelen in niet-internationaal gewapende conflicten is af te leiden uit gemeenschappelijk artikel 3, dat oplegt dat gewonden en zieken verzameld en verzorgd moeten worden. Deze bescherming is ook expliciet uitgedrukt in het Tweede Aanvullend Protocol. Verder heeft statenpraktijk de verplichting gecreëerd tot bescherming van alle medische faciliteiten en transportmiddelen, of deze nu burgerlijk of militair zijn, zowel in internationaal als niet-internationaal gewapende conflicten.

De verplichting tot het respecteren en beschermen van medische faciliteiten en transportmiddelen:

- **Respecteren:** medische faciliteiten en transportmiddelen mogen niet aangevallen worden en hun functie mag niet ten onrechte verhinderd worden.
- **Beschermen:** medische faciliteiten en transportmiddelen dienen in de uitvoering van hun activiteit beschermd te worden tegen aanvallen of ongewilde inmenging van derden. In de mate van het mogelijke dienen medische faciliteiten niet in de nabijheid van militaire objecten geplaatst te worden. Bovendien mogen medische faciliteiten en transportmiddelen onder geen enkele omstandigheid gebruikt worden om militaire objecten te beschermen/verbergen tegen aanvallen.

Als medische faciliteiten of transportmiddelen gebruikt worden buiten hun humanitaire functie voor doeleinden die schadelijk kunnen zijn voor de tegenpartij dan verliezen ze hun bescherming en kunnen ze onderwerp van een aanval uitmaken. Alvorens deze aan te vallen moet er een waarschuwing gegeven worden, en dit, wanneer noodzakelijk, met een redelijke tijdslimiet. De aanval mag enkel uitgevoerd worden als een reactie op de waarschuwing uitblijft. Bovendien moet de aanval gebeuren met respect voor de principes van proportionaliteit en voorzorg. Voorbeelden van 'daden die schadelijk zijn voor de vijand' zijn onder andere het gebruik van ziekenwagens of medische faciliteiten om wapens in op te slaan.

Het embleem mag door de daarvoor bevoegde medische faciliteiten en transportmiddelen gebruikt worden, wat identificatie vergemakkelijkt. De bescherming voor medische faciliteiten en transportmiddelen is echter niet afhankelijk van het dragen van een embleem.

Culturele goederen

Culturele goederen zijn alle roerende of onroerende goederen die van groot belang zijn voor het culturele patrimonium van alle volken, zoals architectonische of historische monumenten, archeologische vindplaatsen, kunstwerken, boeken of elk gebouw dat hoofdzakelijk en daadwerkelijk dient als onderkomen voor culturele goederen.

Culturele goederen worden aangeduid met het afgebeelde embleem van het Verdrag van 1954.

Algemeen genomen worden culturele goederen beschermd als burgerobjecten. Daarnaast moet men vernieling en schade aan beschermde culturele goederen voorkomen.

De juridische basis voor deze bescherming vind je in de Verdragen van Den Haag (1899 en 1907), het Cultuurgoeederenverdrag uit 1954 en twee aanvullende protocollen bij dit verdrag (1954 en 1999) en de Aanvullende Protocollen van 1977. De aanvullende protocollen van 1954 en 1990 behandelen enerzijds het voorkomen van de uitvoer van culturele goederen uit bezet gebied en de teruggave van illegaal geëxporteerde goederen en anderzijds de verbetering van de doeltreffendheid van het Cultuurgoeederenverdrag.

De verplichting tot bescherming van culturele goederen bestaat ook in het gewoonterecht, van toepassing in zowel internationaal gewapende conflicten als niet-internationaal gewapende conflicten.

Respecteren: speciale aandacht moet gegeven worden tijdens militaire operaties om schade aan culturele goederen te voorkomen, tenzij deze een militair object zijn geworden.

Beschermen: elke vijandelijke daad met de bedoeling gewillig schade toe te brengen aan culturele goederen is verboden. De bezettende mogendheid moet het illegaal exporteren van culturele goederen vermijden en heeft de verplichting om illegaal geëxporteerde goederen terug te bezorgen aan de bevoegde autoriteiten van het bezette gebied.

Het Verdrag van 1954 voorziet in een systeem van bijzondere bescherming dat slechts weinig succes heeft geboekt. Als reactie op de beperkingen van het systeem van 1954, heeft het Protocol van 1999 een nieuw systeem van 'versterkte bescherming' ingevoerd.

Milieu

Gewapende conflicten kunnen langdurige schade aan het milieu veroorzaken. Bijvoorbeeld door het gebruik van specifieke wapens, zoals chemische of nucleaire wapens. Een dergelijke impact kan deel uitmaken van een militaire strategie om de tegenpartij in een zwakkere positie te brengen. Het kan ook een ongewild gevolg van een gewapend conflict zijn. De schade aan het milieu mag niet disproportioneel zijn.

Het milieu kent onder het internationaal humanitair recht een bescherming als burgerobject en mag in die zin niet het voorwerp uitmaken van een rechtstreekse aanval. IHR legt de verplichting op om zo veel mogelijk maatregelen te nemen waardoor disproportionele schade aan het milieu voorkomen wordt en zelfs nevenschade tot het minimum beperkt wordt.

Het milieu geniet ook speciale bescherming onder het internationaal humanitair recht. Het biedt bescherming tegen wijdverspreide, lange termijn- en ernstige schade. In het bijzonder zijn er beperkingen opgelegd inzake het gebruik van middelen en methoden van oorlogsvoering die dergelijke schade kunnen berokkenen aan het milieu.

Ten slotte biedt het Verdrag van 1976 inzake het verbod van militair of enig ander vijandelijk gebruik van milieuveranderingstechnieken bijkomende bescherming in tijden van gewapende conflicten. Dit Verdrag verbiedt het veroorzaken van wijdverspreide, lange termijn- of ernstige schade aan het milieu.

Werken of installaties met gevaarlijke krachten

Werken of installaties die gevaarlijke krachten bevatten, zoals stuwdammen, dijken of kerncentrales, mogen geen voorwerp van een aanval zijn. Zelfs wanneer ze militaire doelwitten zijn, zijn aanvallen verboden wanneer deze aanvallen gevaarlijke krachten zouden veroorzaken die burgerlevens zouden kunnen eisen.

Andere militaire objectieven gelegen op of in de nabijheid van die werken of installaties, mogen geen voorwerp van aanval zijn indien die aanvallen het vrijkomen van gevaarlijke krachten zouden veroorzaken en daardoor zware verliezen aan mensenlevens onder de burgerbevolking voor gevolg zouden hebben.

Voor de herkenbaarheid van deze installaties kunnen de partijen bij het conflict deze beschermde goederen voorzien van een bijzonder kenteken, bestaande uit een groep van drie, op één as geplaatste, oranje cirkels. De afwezigheid van deze aanduiding ontheft geen enkele partij bij het conflict in enig opzicht van haar verplichting tot bescherming.

Welke bescherming biedt het internationaal humanitair recht aan vluchtelingen en ontheemden?

Volgens de 'Guiding Principles on Internal Displacement' van de Verenigde Naties (VN) zijn ontheemden personen of groepen die gedwongen of verplicht zijn te vluchten, of hun huis of verblijfplaats te verlaten. In het bijzonder gaat het over personen waarvan hun verplaatsing het gevolg is van gewapende conflicten, algemeen verspreid geweld, schending van de mensenrechten, maar ook natuur- of technologische rampen.

Intern ontheemden (ook bekend als IDP's: *internally displaced persons*) zijn personen die zich binnen de landsgrenzen verplaatsen.

Bescherming

Vluchtelingen worden eerst en vooral beschermd door het vluchtelingenrecht en door het mandaat van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Vluchtelingen (UNHCR). Als zij zich bevinden op het grondgebied van een staat die bij een gewapend conflict betrokken is, worden zij eveneens beschermd door het IHR. Naast de algemene bescherming die het IHR aan burgers toekent, genieten vluchtelingen een bijzondere bescherming onder het Vierde Verdrag van

Genève en het Eerste Aanvullend Protocol. Deze aanvullende bescherming erkent de kwetsbaarheid van vluchtelingen die als vreemdelingen in handen zijn gevallen van een betrokken partij bij het conflict en niet meer beschermd worden door de staat waarvan zij onderdaan zijn.

Er is geen universeel erkend verdrag dat ontheemde personen als direct onderwerp heeft. Regionaal gezien trad in 2012 het Verdrag van Kampala in werking dat zich richt tot de ontheemden in Afrika. Ontheemde personen worden beschermd door verschillende rechtsregels, met name in het nationaal recht en de mensenrechten. Indien de staat op het grondgebied waarvan men zich bevindt bovendien betrokken partij is bij het gewapend conflict, geldt ook het IHR.

Ontheemden worden beschouwd als burgers, zelfs als de staat op het grondgebied waarvan men zich bevindt, betrokken is bij een gewapend conflict. Maar ontheemden kunnen ook hun bescherming verliezen als - en voor de periode dat - ze rechtstreeks deelnemen aan de vijandelijkheden.

Ontheemding en IHR

Door inbreuken op het IHR te voorkomen zou het aantal ontheemden als gevolg van een gewapend conflict moeten verminderen. Bovendien is het als gevolg van het IHR uitdrukkelijk verboden burgers te dwingen om hun verblijfplaats te verlaten, behalve indien hun veiligheid of belangrijke militaire redenen dit vereisen.

Ontheemden worden beschermd tegen vijandelijkheden door de bovenstaande beschreven algemene regels voor de bescherming van burgers en de humanitaire hulpverlening.

Bovendien beschermen de regels ontheemden als er toch een verplaatsing op gang komt. We wijzen in het bijzonder op de regels die de volgende handelingen verbieden:

- burgers en eigendom van burgerlijke aard aanvallen, en bij vijandelijkheden geen onderscheid maken,
- de burgerbevolking uithongeren en de voor haar overleving onmisbare goederen vernietigen,
- de bevolking collectief straffen, wat vaak de vorm aanneemt van de vernietiging van woningen.

Als gevolg van andere regels moeten de partijen bij een conflict de doortocht en levering toestaan van hulpgoederen voor de burgerbevolking in nood.

Wie is een vluchteling?

Volgens het eerste artikel van het VN Verdrag betreffende de status van vluchtelingen (1951) geldt de uitdrukking 'vluchteling' voor *'eenieder die een gegronde vrees voor vervolging heeft wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging, zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil invoeren, of die, indien hij geen nationaliteit bezit en verblijft buiten het land waar hij vroeger zijn gewone verblijfplaats had, daarheen niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil terugkeren.'*

Deze definitie werd verder uitgebreid door een Verdrag inzake vluchtelingenproblemen van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid (sinds 2002 de Afrikaanse Unie) en door de in 1984 opgestelde Verklaring van Cartagena. Door deze laatste verdragen liggen in de definitie van vluchtelingen nu ook gebeurtenissen verrat die personen aanzetten tot een vlucht: 'gebeurtenissen die een ernstige verstoring van de openbare orde veroorzaken, zoals gewapende conflicten of onrusten'.

In oktober 2009 heeft de Afrikaanse Unie ook een verdrag aangenomen ter bescherming van en voor de hulp aan intern ontheemden in Afrika. Dit verdrag (Kampala Verdrag) reguleert het beleid van Afrikaanse staten tijdens verplaatsingen en tijdens gewapende conflicten. Dit verdrag is in december 2012 in werking getreden.

Wat zegt het humanitair recht over internationaal humanitaire toegang en humanitaire hulp?

Burgers hebben het tijdens gewapende conflicten moeilijk om aan voldoende voeding en water te komen. Ook onderdak en toegang tot medische faciliteiten vormen vaak een probleem. Eigendom kan vernietigd zijn ten gevolge van het geweld, landbouwgebieden kunnen onbruikbaar geworden zijn door de verspreiding van landmijnen, clusterbommen of andere explosieve wapens. Bevolkingsgroepen kunnen gedwongen zijn om hun huizen te verlaten en zo hun bron van inkomsten achter te laten.

De staten die partij zijn bij de Verdragen van Genève erkennen dat de slachtoffers van gewapende conflicten recht hebben op een voor hun overleving noodzakelijke bevoorrading. In de eerste plaats zijn de staten verplicht deze bevoorrading te verzekeren. Indien staten hiertoe niet in staat zijn, voorziet het internationaal humanitair recht in hulpacties door derden, mits toestemming van de betrokken staat. In 1977 is door de aanvaarding van de Aanvullende Protocolen dit recht verder ontwikkeld.

Een dergelijke hulpactie wordt noch als inmenging in het gewapende conflict, noch als vijandelijk optreden beschouwd. De hulpactie afwijzen, zou fout zijn indien aan de gestelde voorwaarden wordt voldaan.

Verplichtingen tot het leveren van humanitaire bijstand

De Aanvullende Protocolen bepalen dat hulpverleningsacties ondernomen moeten worden wanneer de burgerbevolking buitensporige ontberingen lijdt ten gevolge van gebrek aan voor haar overleven onmisbare benodigdheden zoals levensmiddelen en geneeskundige benodigdheden. Deze acties zijn onderworpen aan de toestemming van de staten.

De voorwaarden van toestemming varieert afhankelijk van de situatie:

- Bij internationaal gewapende conflicten mag de toestemming niet op arbitraire wijze worden geweigerd.
- Tijdens niet-internationaal gewapende conflicten gelden dezelfde regels als hierboven neergeschreven. Er bestaat wel onduidelijkheid over de vereiste toestemming van de staat voor de gebieden onder de controle van een niet-statelijke gewapende groepering.
- Bezetting: de bezettende mogendheid draagt de verplichting om de onmisbare bevoorrading van de bevolking in de bezette gebieden te verzekeren. Indien deze bevoorrading niet volstaat, moet de bezettende mogendheid externe hulpverlening toestaan.

Voorwaarden waaraan de humanitaire bijstand moet voldoen:

- Hulpverleningsacties moeten uitgevoerd worden in overeenstemming met de humanitaire principes van **menselijkheid, onpartijdigheid en zonder discriminatie**. Dit betekent dat hulp verleent moet worden aan alle personen in nood, ongeacht tot welke partij ze behoren en ongeacht hun religie, seks ...
- Partijen bij het conflict behouden een **recht van controle**. Zo kan bijvoorbeeld de verplichting opgelegd worden dat de partijen de goederen eerst controleren alvorens ze verdeeld worden, kunnen er modaliteiten van toegang opgelegd worden ter bescherming ...

Het ICRC en het recht op bijstand

Het Internationale Rode Kruiscomité (ICRC) beschikt in elk geval over een initiatiefrecht op grond waarvan het zijn diensten kan aanbieden aan de partijen bij een conflict, vooral

met het oog op bijstand van de slachtoffers. Een dergelijk hulpaanbod is opgenomen in het IHR en vormt dus geen inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van een staat.

Het internationaal humanitair recht en het 'recht van inmenging'

Voor zover een 'recht' (of zelfs een 'plicht') van inmenging een rechtvaardiging inhoudt van een gewapende tussenkomst op humanitaire gronden, valt dit aspect niet onder het internationaal humanitair recht, maar onder de regeling van de wettigheid van het gebruik van de gewapende macht in de internationale betrekkingen, d.w.z. het recht van oorlog (*jus ad bellum*).

De ICRC-studie over het gewoonterecht identificeert volgende regels inzake humanitaire hulpverlening, van toepassing in zowel internationaal als niet-internationaal gewapende conflicten:

- Personeel en goederen ingezet voor humanitaire hulpverleningsacties moeten gerespecteerd en beschermd worden.
- De partijen bij een gewapend conflict moeten snelle en ongehinderde toegang verlenen en faciliteren voor zover de hulpverlening onpartijdig van karakter is en zonder discriminatie wordt verleend aan burgers in nood. De partijen behouden een recht van controle.
- De partijen bij een gewapend conflict moeten de humanitaire hulporganisaties die de toestemming hebben verkregen om hulp te verlenen de vrijheid van beweging garanderen om hun taken uit te voeren. Enkel in het geval van dwingende militaire noodzaak mag hun bewegingsvrijheid tijdelijk beperkt worden.
- Het uithongeren van de burgerbevolking als een methode van oorlogsvoering is verboden.

Wat zegt het internationaal humanitair recht over familiehereniging?

Vermiste personen zijn zij waarvan de familie of de overheid onder wiens bescherming ze vallen, niet weten waar zij zich bevinden ten gevolge van een internationaal of niet-internationaal gewapend conflict.

Gewapende conflicten gaan vaak gepaard met chaos waardoor familieleden van elkaar gescheiden raken. De Verdragen van Genève en de Aanvullende Protocolen bevatten regels die het vermist geraken van familieleden proberen te voorkomen. Zo zijn er onder andere regels die de verplichting opleggen tot het bijhouden van lijsten van personen die van hun vrijheid worden beroofd, verplichtingen in verband met doden en verplichtingen die verband houden met het recht om te weten wat het lot van je familieleden is.

Personen die van hun vrijheid zijn beroofd

Elke partij bij een gewapend conflict moet persoonsgegevens bijhouden van elke persoon die van zijn vrijheid wordt beroofd, of het nu om krijgsgevangenen gaat of geïnterneerde burgers. Deze informatie wordt in de vorm van gevangenneming- of interneringskaarten ge-

registreerd en een kopie hiervan wordt doorgestuurd naar de gezinnen van de gevangenen. Dit laatste gebeurt door een Beschermende Mogendheid of door het Internationale Rode Kruiscomité (ICRC). Personen die van hun vrijheid zijn beroofd hebben ook het recht om te corresponderen met hun familieleden. Dit recht kan worden gelimiteerd wanneer een militaire noodzaak dit verantwoordt

Doden

Betrokken partijen bij een conflict moeten streven om tot overeenstemming te komen over regelingen waardoor het mogelijk wordt naar doden te zoeken, deze te identificeren en ze uit gebieden waar gevechten hebben plaatsgevonden weg te halen. De partijen moeten de terugkeer van het stoffelijk overschot vergemakkelijken indien de familieleden of de tegenpartij hierom verzoeken.

De stoffelijke resten moeten met respect worden behandeld, de begraafplaatsen moeten gemarkeerd te worden om de identificatie te vergemakkelijken.

Recht om het lot te kennen van familieleden

Iedereen heeft het recht om het lot van zijn familieleden te kennen. Wie als familielid wordt beschouwd wordt door het nationaal recht bepaald, maar omvat op zijn minst:

- kinderen geboren uit een huwelijk, geadopteerde kinderen en stiefkinderen;
- levenspartners, al dan niet gehuwd;
- ouders, inclusief schoon- en adoptiefouders;
- broers en zussen van gemeenschappelijke of verschillende ouders en adoptiefouders.

Elke partij bij een conflict moet op zoek gaan naar de personen die door een tegenpartij als vermist zijn opgegeven.

De regelgeving voor niet-internationaal gewapende conflicten is minder sterk ontwikkeld. Veel beschreven regels worden als gewoonterecht beschouwd en zijn van toepassing in zowel internationaal als niet-internationaal gewapende conflicten.

Het Internationale Rode Kruiscomité (ICRC) is gemachtigd om volgende taken te verrichten:

1) Berichten en nieuws van persoonlijke aard overbrengen (art. 25 Vierde Verdrag), meer bepaald:

- gevangenneming- of interneringkaarten ontvangen en registreren en een kopie hiervan doorsturen naar de gezinnen van de gevangenen,
- post doorsturen tussen de van hun vrijheid beroofde personen en hun familieleden,
- familieberichten (Rode Kruisberichten) uitwisselen tussen gescheiden familieleden wanneer de normale kanalen onbetrouwbaar zijn,
- overlijdensberichten ontvangen en doorsturen.

2) Vermisten zoeken (art. 33 Protocol I, en art. 26 Vierde Verdrag).

3) Gescheiden families herenigen (zie hiernaast, art. 74 Protocol I en art. 26 Vierde Verdrag).

Het ICRC voerde deze taak voor het eerst uit tijdens de Frans-Duitse oorlog in 1870. Functionerend als tussenpersoon, wisselde de Tracingdienst in Basel tussen de strijdende partijen lijsten uit met de namen van gewonde personen en trachtte het zo het contact tussen krijgsgevangenen en hun familie te herstellen. Vanaf dan heeft de Tracingdienst van het ICRC zijn activiteiten verder ontwikkeld.

Nationale informatiebureaus

De Verdragen van Genève (art. 122 Derde Verdrag van Genève, art. 136 Vierde Verdrag van Genève) bepalen dat alle oorlogvoerende mogendheden bij het begin van de vijandelijkheden een officieel informatiebureau moeten oprichten voor de krijgsgevangenen op hun grondgebied. Elke oorlogvoerende mogendheid moet zijn informatiebureau inlichten over elke gevangenneming door zijn strijdkrachten. Het moet alle beschikbare identiteitsgegevens meedelen zodat de betrokken families zo spoedig mogelijk op de hoogte gesteld kunnen worden. Deze nationale informatiebureaus worden vaak beheerd door de nationale Rode Kruis- of Rode Halve Maanverenigingen.

Centraal Opsporingsbureau

“Een Centraal Informatiebureau betreffende Krijgsgevangenen zal op onzijdig gebied worden opgericht. Het Internationale Rode Kruiscomité zal, indien het dit noodzakelijk acht, aan de belanghebbende mogendheden voorstellen doen over de organisatie van een dergelijk bureau. Dit bureau zal belast zijn met het verzamelen van alle inlichtingen betreffende krijgsgevangenen die het langs officiële of particuliere wegen kan verkrijgen. Het zal deze inlichtingen zo snel mogelijk doorgeven aan het land van herkomst van de gevangenen of aan de mogendheid waartoe zij behoren. (...)” (art. 123 Derde Verdrag van Genève)

In 1960 is dit bureau herdoopt tot het ‘Centraal Opsporingsbureau’ omdat de activiteiten van het bureau zich niet beperken tot krijgsgevangenen, maar ook burgers en vluchtelingen als onderwerp hebben. Het ICRC is verantwoordelijk voor dit bureau.

Gedwongen verdwijningen

Het Verdrag van de Verenigde Naties uit 2006 voor de bescherming van alle personen tegen gedwongen verdwijningen definieert gedwongen verdwijning als “elke vorm van vrijheidsberoving door staatsactoren of personen die wer-

ken in opdracht van een staat, en waarbij deze vervolgens weigeren de vrijheidsberoving bekend te maken of die het lot en de plaats van opsluiting van de gevangene geheim houden.”

Gedwongen verdwijning schendt meerdere regels van IHR, voornamelijk in het kader van de willekeurige vrijheidsberoving. Het risico op foltering, onmenselijke of vernederende behandeling en executies buiten de wet neemt toe in dergelijke situaties.

De voorwaarden die gelden in internationaal gewapende conflicten inzake registratie, bezoek en het uitwisselen van informatie van personen die van hun vrijheid zijn beroofd, zijn gericht op het tegengaan van gedwongen verdwijningen. Partijen bij een niet-internationaal gewapend conflict zijn ook gehouden tot het nemen van preventieve maatregelen die gedwongen verdwijningen tegengaan, waaronder het registreren van personen die van hun vrijheid zijn beroofd. Het verbod moet ook gezien worden in het licht van het recht op een gezinsleven en van de verplichting dat alle partijen bij een conflict alle mogelijke maatregelen moeten nemen om personen informatie te verschaffen over het lot van hun familieleden. Het cumulatieve effect van deze regels is dat gedwongen verdwijningen verboden zijn onder IHR.

Wat zegt het internationaal humanitair recht over terrorisme?

Het internationaal humanitair recht (IHR) geeft geen definitie van 'terrorisme', maar verbiedt de meeste daden gepleegd in gewapende conflicten die algemeen beschouwd worden als 'terroristische daden'.

De noodzaak om een onderscheid te maken tussen burgers en strijders vormt de kern van het humanitair recht. Uit dit principe komen verschillende regels binnen het IHR voort, regels die erop gericht zijn om burgers te beschermen, waaronder:

- het verbod op opzettelijke of rechtstreekse aanvallen op burgers en burgerlijke goederen;
- het verbod op niet-onderscheidende aanvallen;
- het verbod op het gebruik van menselijke schilden;
- het verbod op gijzelneming.

Onder het internationaal humanitair recht heeft het echter geen juridische betekenis om opzettelijk geweld tegen burgers of burgerobjecten in gewapende conflicten te beschrijven als 'terroristische daden'. Deze daden vormen reeds ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht.

Daarnaast verbiedt het internationaal humanitair recht 'maatregelen van terrorisme' en 'terroristische daden'. Zo staat er in het Vierde Verdrag van Genève een verbod op collectieve straffen en andere maatregelen van intimidatie of terrorisme. In het Tweede Aanvullende Protocol worden 'daden van terrorisme' verboden tegen personen die niet of niet langer deelnemen aan de vijandelijkheden. Deze bepalingen benadrukken dat noch individuen noch de burgerbevolking onderworpen mogen worden aan collectieve straffen, die onder andere zorgen voor terreur.

Het Eerste en Tweede Aanvullende Protocol verbieden ook daden die terreur verspreiden onder de burgerbevolking. Deze bepalingen leggen geen verbod op aanvallen op militaire doelwitten die kunnen leiden tot angst bij burgers. Wel verbieden deze bepalingen aanvallen die als specifiek doel hebben burgers te terroriseren, door bijvoorbeeld het uitvoeren van beschietingen tegen burgers in stedelijke omgeving.

Terreuracties zijn zowel in vredes- als in oorlogstijd mogelijk. Het IHR is slechts van toepassing op situaties van gewapend conflict en dus niet op terroristische aanslagen in vreedstijd. Op deze laatste daden zijn zowel het nationaal en internationaal recht, en in het bijzonder mensenrechten, van toepassing. Ongeacht de motieven van de daders, moeten terroristische daden gepleegd buiten een gewapend conflict worden aangepakt door middelen van nationale of internationale wethandhavingsinstanties. Staten kunnen verschillende maatregelen nemen om terroristische daden te voorkomen of te onderdrukken. Dit kan gaan van verzamelen van intelligentie, samenwerking op vlak van politie en justitie, uitlevering, criminele sancties, financiële onderzoeken, bevriezing van activa of diplomatieke en economische druk op staten die beschuldigd worden steun te geven aan vermeende terroristen.

'War on terrorism'?

Dit is een term die gebruikt wordt om een brede waaier aan maatregelen en operaties te beschrijven die terroristische aanslagen willen voorkomen of bestrijden. Deze maatregelen kunnen gaan van verzameling van intelligentie, financiële sancties, juridische samenwerking tot een betrokkenheid in een gewapend conflict. De juridische kwalificatie van wat vaak beschreven wordt als een 'global war on terror' is het onderwerp van aanzienlijke controverse. Terwijl de term in bepaalde landen tot het dagelijkse taalgebruik is gaan behoren, blijft het nodig om te onderzoeken of het een louter retorisch begrip is of dat het refereert aan globaal gewapend conflict. Op basis van een analyse van de beschikbare feiten, deelt het Internationale Rode Kruiscomité (ICRC) niet de mening dat er een globale oorlog wordt gevoerd. Het ICRC kiest voor de analyse van afzonderlijke situaties in de juridische kwalificatie van gewapend geweld. Waar het geweld de drempel van gewapend conflict behaalt, internationaal of niet-internationaal, dan is het internationaal humanitair recht van toepassing. Indien het IHR niet van toepassing is, dan moet men kijken naar andere rechtstakken.

Een concreet voorbeeld zijn specifieke aspecten van de strijd tegen terrorisme gelanceerd na de aanvallen op 11 september 2001 tegen de Verenigde Staten. De oorlog van de coalitie onder leiding van de VS tegen Afghanistan gestart in oktober 2001 is bijvoorbeeld een internationaal gewapend conflict, onderworpen aan de Verdragen van Genève en de regels van het internationaal humanitair gewoonterecht. In verschillende delen van de wereld vindt er echter geweld plaats dat wordt beschreven als 'terrorisme', uitgevoerd door los georganiseerde groepen, netwerken of individuen die een gedeelde ideologie hebben. Het is twijfelachtig of deze groepen of netwerken kunnen worden beschouwd als een partij bij enige vorm van gewapend conflict.

Terrorisme is een fenomeen. Zowel praktisch als juridisch kan een oorlog niet worden gevoerd tegen een fenomeen, maar enkel tegen een identificeerbare partij bij een gewapend conflict. Vanwege deze redenen is het aangewezen om te spreken van een veelzijdige 'strijd tegen terrorisme' eerder dan een 'oorlog tegen terrorisme'.

Hoe gebeurt de implementatie van internationaal humanitair recht?

De implementatie van het internationaal humanitair recht (IHR) – de regels omzetten in actie – is eerst en vooral een verantwoordelijkheid van de staten die partij zijn bij de Verdragen van Genève en de Aanvullende Protocollen. Deze verantwoordelijkheid is in het bijzonder bepaald in gemeenschappelijk artikel 1 van de vier Verdragen van Genève. In dit artikel staat de verplichting van staten om de Verdragen te respecteren en het verzekeren van respect in alle omstandigheden.

Maatregelen voor implementatie kunnen gaan van de aanneming van wetgeving of regelgeving naar de ontwikkeling van onderwijsprogramma's voor de strijdkrachten of het algemeen publiek. Staten moeten schendingen voorkomen en indien ze toch gebeuren, de verantwoordelijken bestraffen.

Preventie, opvolging en bestraffing

Staten hebben de plicht om, in vreedstijd en tijdens gewapende conflicten, bepaalde juridische en praktische maatregelen te nemen met het oog op het verzekeren van volledige naleving van het internationaal humanitair recht. De IHR-verdragen voorzien ook een aantal mechanismen om deze naleving te verzekeren.

Deze regels en mechanismen kunnen in drie categorieën worden verdeeld.

1. Preventieve maatregelen

- De verspreiding van kennis over het IHR.
- De opleiding van deskundig personeel om de toepassing van het IHR te bevorderen en de aanstelling van juridische raadgevers bij de strijdkrachten.
- Het omzetten van IHR in nationaal recht waar nodig en het aannemen van juridische en statutaire regels om de naleving van het IHR te verzekeren door de vertaling van IHR-verdragen in de nationale talen.
- Het voorkomen van oorlogsmisdaden en bestraffen van de personen die ze plegen.
- Het verzekeren van respect voor de rode kruis-, rode halve maan- en rode kristalemblemen.

2. Maatregelen en mechanismen om toe te zien op de naleving van het IHR tijdens het conflict:

- Optreden door de Beschermende mogendheden of hun plaatsvervangers. De Beschermende mogendheden zijn neutrale staten die worden aangeduid om de belangen van partijen bij het conflict, inclusief hun onderdanen, te vrijwaren in vijandelijke landen. De rol van de Beschermende mogendheid is om hulp- en beschermingsactiviteiten voor de slachtoffers uit te voeren en toezicht uit te oefenen op de naleving van het IHR, bijvoorbeeld door het bezoeken van krijgsgevangenen en geïnterneerde burgers. Een internationale organisatie dat 'alle waarborgen van onpartijdigheid en doeltreffendheid aanbiedt', kan als plaatsvervanger voor een Beschermende mogendheid optreden.

- De onderzoeksprocedure. Een onderzoek moet worden ingesteld naar vermeende schendingen indien dit wordt gevraagd door een partij bij het conflict en als de betrokken partijen akkoord zijn over de te volgen procedures.
- De Internationale Humanitaire Commissie voor Feitenonderzoek. Deze commissie, opgericht onder artikel 90 van het Eerste Aanvullende Protocol, kan onderzoek instellen naar vermeende grove inbreuken of andere ernstige schendingen van de Verdragen van Genève of het Eerste Aanvullend Protocol. Door het verlenen van goede diensten kan de Commissie het herstel van respect voor de Verdragen van Genève ondersteunen. Hoewel de formele bevoegdheid beperkt is tot internationaal gewapende conflicten, heeft de Commissie de bereidheid uitgesproken om onderzoeken te ondernemen in verband met niet-internationale gewapende conflicten, als de partijen hiermee instemmen.
- Samenwerking met de Verenigde Naties. In het geval van ernstige schendingen van het IHR, moeten staten partij bij de Verdragen van Genève en de Aanvullende Protocollen samenwerken met de Verenigde Naties en in overeenstemming met het VN-Handvest.
- Optreden door het Internationaal Rode Kruiscomité (ICRC). Het ICRC is een belangrijke component in het opvolgingsproces via het mandaat onder de Verdragen van Genève, de Aanvullende Protocollen en de Statuten van de Internationale Rode Kruis- en Rode Halve Maanbeweging.

3. Repressieve maatregelen

Deze maatregelen zijn gebaseerd op de verplichting van de partijen bij het conflict om schendingen te voorkomen en te beëindigen. Zij omvatten in het bijzonder:

- De verplichting van nationale rechtbanken om ernstige schendingen, beschouwd als oorlogsmisdaden, te bestraffen.
- De plicht van staten om te verzekeren dat er strafrechtelijke en disciplinaire verantwoordelijkheid van gezagdragers is wanneer zij falen om alle mogelijke maatregelen binnen hun macht te nemen om schendingen van het IHR te voorkomen of te bestraffen.
- De plicht van militaire bevelhebbers om inbreuken te bestraffen en te rapporteren.

- De onderlinge bijstand tussen staten op strafrechtelijk gebied.
- De verplichtingen van staten om wederzijdse bijstand te verlenen in strafzaken.

Naast het feit dat zij eigen zijn aan elk rechtsstelsel, dienen deze repressieve maatregelen ook om af te schrikken.

De hoofdoorzaak van leed in gewapende conflicten is het onvermogen het geldende recht te respecteren, door gebrek aan middelen of politieke wil, eerder dan het gebrek of afwezigheid van regels. In de laatste jaren ligt de nadruk op de ontwikkeling van strafprocedures om diegene die ernstige schendingen van het IHR te vervolgen en bestraffen, maar er ontbreken nog steeds geschikte middelen voor het stoppen en herstellen van schendingen van wanneer ze voorkomen. De meeste van de procedures voorzien onder het IHR zijn nog niet of bijna nooit gebruikt in de praktijk. Deze procedures zijn bovendien enkel van toepassing in geval van internationaal gewapende conflicten. Enkele controle- en implementatiemechanismen zijn ontwikkeld buiten de werkingssfeer van het IHR maar deze hebben hun beperkingen. De mechanismen voor toezicht en implementatie moeten volgens het Rode Kruis worden versterkt.

© ICRC/Thierry Gassmann

Hoe worden oorlogsmisdadigers vervolgd op grond van het internationaal humanitair recht?

Wat is een oorlogsmisdaad?

Oorlogsmisdaden zijn ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht gepleegd tijdens internationale of niet-internationale gewapende conflicten. Definities of lijsten van oorlogsmisdaden kunnen worden gevonden in verschillende juridische teksten, waaronder:

- het Statuut van het Internationaal Militair Tribunaal, opgericht na de Tweede Wereldoorlog in Neurenberg;
- de Verdragen van Genève en de Aanvullende Protocollen;
- de Statuten en rechtspraak van de Internationale Straftribunalen voor voormalig Joegoslavië en Rwanda;
- het Statuut van Rome van het Internationaal Strafhof;
- en andere internationale en 'gemengde' tribunalen.

De definitie van oorlogsmisdaden omvat onder andere de volgende handelingen:

- opzettelijk doden van een beschermd persoon (bv. een gewonde of zieke strijder, een krijgsgevangene of een burger);
- marteling of onmenselijke behandeling van een beschermde persoon;
- het bereidwillig veroorzaken van hevig lijden of toebrengen van ernstige letsels aan een beschermde persoon;
- aanvallen op de burgerbevolking;
- onrechtmatige deportatie of overbrenging;
- het gebruik van verboden wapens of methoden van oorlogsvoering;
- het verraderlijk gebruik van het rode kruis-, rode halve maan- of rode kristalembleem en andere beschermende tekens;
- het op verraderlijke wijze verwonden of doden van personen die behoren tot de vijandige natie of het vijandige leger;
- het plunderen van openbaar of particulier bezit.

Hoewel de IHR-regels met betrekking tot niet-internationaal gewapende conflicten geen bepalingen bevatten over het strafbaar stellen van ernstige schendingen van het IHR, wordt vandaag erkend dat het begrip oorlogsmisdaden onder het internationaal gewoonterecht ook betrekking heeft op ernstige schendingen gepleegd in niet-internationaal gewapende conflicten.

Wat zijn misdaden tegen de mensheid en genocide?

Onder het internationaal humanitair recht worden ook andere internationale misdaden erkend, zoals misdaden tegen de mensheid en genocide. Misdaden tegen de mensheid zijn hoofdzakelijk wreedheden begaan als deel van een wijdverspreide of systematische aanval gericht tegen een burgerbevolking. Voorbeelden van zulke wreedheden zijn moord, uitroeiing, slavernij, deportatie, gevangenneming, foltering, verkrachting en vervolging op andere gronden.

Onder het Statuut van het Internationaal Strafhof, wordt genocide gedefinieerd als 'daden gepleegd tegen de gehele of een deel van de bevolking die behoort tot een bepaald ras, nationaliteit, godsdienst of etnische identiteit, met de bedoeling om deze volledig of gedeeltelijk te vernietigen'.

Dit omvat:

- moord;
- toebrengen van ernstige lichamelijke of geestelijke letsels;
- het opzettelijk aan de groep opleggen van levensvoorwaarden die gericht zijn op haar gehele of gedeeltelijke lichamelijke vernietiging;
- opleggen van maatregelen om geboorten binnen de groep te voorkomen;
- gewelddadig overbrengen van kinderen uit de groep naar een andere groep.

Plicht van staten: vervolgen of uitleveren van vermoedelijke oorlogsmisdadigers

Door toe te treden tot de Verdragen van Genève nemen staten de verplichting op zich om alle wetten aan te nemen die nodig zijn voor de bestraffing van die personen die zich schuldig gemaakt hebben aan 'zware inbreuken' op de Verdragen van Genève. De staten zijn eveneens verplicht om personen die verdacht worden van zware inbreuken op deze verdragen zelf te vervolgen of hen voor berechting aan een andere staat over te dragen. Anders gezegd: zij die zware inbreuken plegen - oorlogsmisdadigers - moeten overal en altijd berecht worden. De staten zelf zijn hiervoor verantwoordelijk.

In het algemeen geldt het strafrecht van een staat alleen voor de misdaden die op zijn grondgebied of door zijn onderdanen worden gepleegd. Staten nemen echter steeds vaker wetten aan die het mogelijk maken om oorlogsmisdaden te vervolgen die gepleegd zijn buiten het territorium. Het IHR heeft een ruimere strekking, aangezien het van de staten de opsporing en bestraffing verlangt van iedereen die, ongeacht zijn nationaliteit en waar hij zich ook bevindt, zware inbreuken heeft begaan. Dit beginsel wordt universele jurisdictie genoemd en is een garantie om doeltreffend op te treden tegen ernstige inbreuken.

De vervolging kan zowel door de nationale gerechtshoven van de verschillende staten als door een internationale instantie worden ingesteld. In dit verband heeft de Veiligheidsraad van de VN in 1993 en 1994 de Internationale Straftribunalen voor respectievelijk voormalig Joegoslavië en Rwanda opgericht ter berechting van oorlogsmisdaden gepleegd tijdens de conflicten in deze landen.

De ICRC-studie over gewoonterecht bevestigt dat staten de verplichting hebben om vermeende oorlogsmisdaden gepleegd door hun onderdanen of strijdkrachten of door anderen op hun territorium, te onderzoeken, evenals andere oorlogsmisdaden waarover ze jurisdictie hebben. Staten hebben ook de verplichting om vermoedelijke oorlogsmisdadigers te vervolgen.

Waarom worden de humanitaire rechtsregels niet altijd gerespecteerd en de overtredingen niet altijd bestraft?

Deze vraag kan op verschillende manieren beantwoord worden. Volgens sommigen zijn de overtredingen grotendeels te wijten aan de onbekendheid van het recht. Volgens anderen is de oorlog nu eenmaal van die aard. Ook wordt aangevoerd dat het internationaal recht - dus ook het internationaal humanitair recht - geen gecentraliseerde structuur heeft om straffen uit te voeren. Hoe het ook zij, zowel in oorlogs- als in vreedstijd, nationaal of internationaal, worden er wetten overtreden en misdaden begaan.

Het zou nog erger zijn als men zich hierbij zou neerleggen en zou afzien van elk initiatief om het IHR beter te doen naleven. Daarom moeten de misdaden, zolang zij niet doeltreffender bestraft worden, onophoudelijk onder de aandacht worden gebracht en zijn preventieve en repressieve maatregelen nodig. De strafrechtelijke bestrijding van oorlogsmisdaden moet dus gezien worden als een van de middelen om het IHR te doen gelden op nationaal of internationaal niveau.

Ten slotte richtte de internationale gemeenschap een permanent Internationaal Strafhof op dat bevoegd is voor de berechting van oorlogsmisdaden, misdaden tegen de mensheid en genocide.

Wat doet het ICRC voor de handhaving van het internationaal humanitair recht?

Als initiatiefnemer en hoeder van het IHR moet het Internationale Rode Kruiscomité (ICRC) het respect en de naleving ervan bevorderen. Het doet dit door de kennis van humanitaire rechtsregels te verspreiden en de partijen bij een conflict aan hun verplichtingen te herinneren. Het ICRC speelt ook een grote rol in de ontwikkeling van het IHR.

Verspreiding en Adviesdienst

Omdat onwetendheid over het recht een belangrijk obstakel is in de toepassing ervan, herinnert het ICRC de staten aan hun verplichting tot verspreiding van de desbetreffende regels.

'De Hoge Verdragsluitende Partijen verbinden zich ertoe de tekst van dit Verdrag, zowel in tijden van vrede als in tijden van oorlog, zo ruim mogelijk in hun onderscheiden landen te verspreiden en in het bijzonder de studie ervan in hun opleidingsprogramma's voor militairen en indien mogelijk ook voor burgers op te nemen, zodat de gehele bevolking - in het bijzonder de strijdende troepen, het medisch personeel en de geestelijken - de beginselen ervan leert kennen.'
(art. 47, 48, 127 en 144 van respectievelijk het Eerste, Tweede, Derde en Vierde Verdrag van Genève)

'De Hoge Verdragsluitende Partijen verbinden zich ertoe, zowel in vreedstijd als bij een gewapend conflict, de Verdragen en dit Protocol op een zo ruim mogelijke schaal in hun onderscheiden landen te verspreiden en in het bijzonder de studie ervan in de opleidingsprogramma's voor militairen op te nemen en de burgers te stimuleren om de Verdragen en het Protocol te bestuderen, zodat de strijdkrachten en de burgerbevolking deze instrumenten leren kennen.'
(art. 83, §1, Eerste Aanvullend Protocol)

'Dit Protocol dient op zo ruim mogelijke schaal te worden verspreid.'
(art. 19 Tweede Aanvullend Protocol)

Het ICRC moedigt ook zelf initiatieven aan om IHR in onderwijsprogramma's en militaire trainingen op te nemen.

Het ICRC herinnert de staten verder aan hun plicht om de nodige maatregelen te nemen voor een daadwerkelijke toepassing en bijgevolg eerbiediging van het recht. Dit gebeurt voornamelijk via zijn Adviesdienst voor het IHR, die de staten technisch begeleidt en hun overheden bijstaat bij de aanvaarding van nationale omzettingswetten en toepassingsvoorschriften.

Het ICRC als hoeder van het internationaal humanitair recht

Het IHR zorgt ervoor dat het ICRC kan toezien op de naleving van de humanitaire regels.

'De vertegenwoordigers of gedelegeerden van de beschermende mogendheden zijn gerechtigd zich naar alle plaatsen waar zich krijgsgevangenen bevinden, te begeven, in het bijzonder naar plaatsen waar deze geïnterneerd, gevangen of werkzaam zijn. (...)' En opnieuw: *'De gedelegeerden van het Internationale Rode Kruiscomité zullen dezelfde voorrechten genieten. (...)'* (art. 126 Derde Verdrag van Genève)

N.B. Artikel 143 van het Vierde Verdrag van Genève bevat soortgelijke bepalingen over geïnterneerde burgers.

Het ICRC heeft onder meer de taak:

'om de taken toegekend door de Verdragen van Genève op zich te nemen, om te werken aan een getrouwe toepassing van het IHR toepasbaar in gewapende conflicten en om kennis te nemen van alle klachten die gebaseerd zijn op vermoedelijke inbreuken van dat recht.' (art. 4, §1, c, Statuut van het ICRC)

Door de jarenlange ervaring met het verlenen van bescherming en het bieden van bijstand, komt het ICRC tot conclusies die als basis dienen voor een vertrouwelijke benadering van partijen die betrokken zijn bij schendingen van het IHR. In geval van ernstige en herhaaldelijke inbreuken waarvan het bestaan met zekerheid vastgesteld kan worden, behoudt het ICRC zich het recht om in het openbaar stelling te nemen. Het doet dit echter alleen indien dit in het belang is van de getroffen of bedreigde bevolking. Zoiets blijft dan ook een uitzonderlijke maatregel.

Ontwikkeling van IHR

In overeenstemming met de Statuten van de Internationale Rode Kruis- en Rode Halve Maanbeweging is het ICRC belast met de voorbereiding van eventuele ontwikkelingen in het IHR. Haar rol bestaat uit het:

- volgen van de veranderende aard van de gewapende conflicten;
- organiseren van overleg om na te gaan of overeenstemming over nieuwe regels haalbaar is;
- uitwerken van ontwerpen voor goedkeuring door diplomatieke conferenties.

De rol van nationale Rode Kruis- en Rode Halve Maanverenigingen

In eigen land geven nationale Rode Kruis- en Rode Halve Maanverenigingen voorlichting over IHR aan het grote publiek in het algemeen, maar ook aan verschillende specifieke doelgroepen in het bijzonder. Zo informeren ze onder andere militairen, diplomaten, humanitaire hulpverleners en journalisten over de bescherming die het IHR hen biedt en de verantwoordelijkheden die hun functie meebrengt. Nationale verenigingen stimuleren ook een verdere ontwikkeling van het IHR door overheden.

Rode Kruis-Vlaanderen, als onderdeel van het Belgische Rode Kruis, neemt in Vlaanderen deze taak op zich. Het organiseert lezingen en vormingen voor de bovenvermelde groepen en communiceert over IHR naar het grote publiek door middel van nieuwsberichten en een basisvorming ('Lessenreeks IHR'). Verder neemt het Belgische Rode Kruis deel aan vergaderingen van de Interministeriële Commissie voor Humanitair Recht, een adviesorgaan van de federale overheid op het vlak van de toepassing en de ontwikkeling van het internationaal humanitair recht.

ICRC

Het Internationale Rode Kruiscomité (ICRC) is in 1863 opgericht door vijf Zwitsers: Henry Dunant, Guillaume-Henri Dufour, Gustave Moynier, Louise Apia en Théodore Maunoir.

Het is een onpartijdige, neutrale en onafhankelijke humanitaire instelling die streeft naar de bescherming van slachtoffers van gewapende conflicten (maar ook van interne onrust en andere situaties van intern geweld).

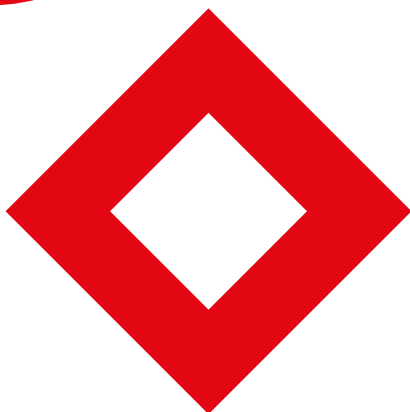
De basis voor actie door het ICRC

In internationale gewapende conflicten werkt het ICRC op basis van de vier Verdragen van Genève van 1949 en het Eerste Aanvullend Protocol van 1977. Deze verdragen geven het ICRC het recht bepaalde werkzaamheden uit te oefenen, zoals hulp aan gewonden, zieke of in zee getroffen militairen, bezoek aan krijgsgevangenen, tussenkomst ten gunste van de burgerbevolking, en in het algemeen erop toezien dat beschermde personen conform het internationaal humanitair recht behandeld worden.

In niet-internationale gewapende conflicten gaat het ICRC uit van het gemeenschappelijke artikel 3 van de vier Verdragen van Genève en van het Tweede Aanvullend Protocol. Artikel 3 geeft het ICRC namelijk het recht om zijn diensten aan te bieden aan de strijdende partijen met het oog op hulpacties en bezoeken aan personen die naar aanleiding van het conflict worden vastgehouden.

Wanneer het geweld niet de intensiteit van een gewapend conflict bereikt (interne onrust en andere toestanden van intern geweld), baseert het ICRC zijn actie op artikel 5 van de Statuten van de Beweging, waaraan het onder meer een humanitair initiatiefrecht ontleent. Ook in internationale en niet-internationale gewapende conflicten kan het zich op dit recht beroepen.

Dit geheel van rechtsbepalingen vormt het mandaat van het ICRC dat is toegekend door de internationale gemeenschap (de staten).

Wat zegt het internationaal humanitair recht over het gebruik van het embleem?

De Verdragen van Genève voorzien in drie emblemen: het rode kruis, de rode halve maan en de rode leeuw en zon. Daarvan zijn vandaag alleen nog de eerste twee in gebruik.

Op 7 december 2005 bereikte de internationale statengemeenschap een akkoord over een Derde Aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève. Dat Aanvullend Protocol erkent ook het rode kristal als een beschermend embleem. Al deze emblemen hebben hetzelfde beschermde statuut.

In de Verdragen en hun Aanvullende Protocollen zijn talrijke artikelen aan het embleem gewijd. Zij vermelden onder meer het gebruik, de afmetingen, het doel en de plaatsing van het embleem, de personen en goederen die het beschermt, zijn gebruikers, de verplichte eerbiediging en de sancties op misbruik.

De emblemen hebben twee te onderscheiden functies. Enerzijds hebben ze een beschermende functie in oorlogstijd. Anderzijds hebben ze een indicatieve functie in zowel oorlogs- als vreedstijd.

Beschermende functie

In tijden van gewapend conflict mag het embleem als bescherming alleen worden gebruikt door:

- De medische diensten van de strijdkrachten.
- De nationale Rode Kruis- en Rode Halve Maanverenigingen die door hun overheid naar behoren erkend en gemachtigd zijn om de medische diensten van de strijdkrachten bij te staan; deze verenigingen mogen het embleem alleen gebruiken ter bescherming van het personeel en materieel die de officiële medische diensten in oorlogstijd bijstaan, mits dit personeel en materieel uitsluitend dezelfde functies verrichten en onderworpen zijn aan de militaire wetten en voorschriften.
- Burgerlijke ziekenhuizen en andere medische instellingen die als zodanig door de regering erkend en gemachtigd zijn om het embleem als bescherming te gebruiken (eerstehulpposten, ambulances ...).
- Andere vrijwillige hulporganisaties die aan dezelfde voorwaarden als de Nationale Verenigingen moeten voldoen: zij moeten door de regering erkend en gemachtigd zijn, het gebruik van het embleem beperkt zich tot het personeel en materieel die uitsluitend aan de medische diensten zijn toegewezen, en zich onderwerpen aan de militaire wetten en voorschriften.

Het is niet het embleem op zich dat de bescherming geeft. Het embleem is de visualisering van de bescherming die geboden wordt door de Verdragen van Genève en hun Aanvullende Protocollen.

Indicatieve functie

Het gebruik van het embleem als aanwijzing, in oorlogs- of vredestijd, geeft aan dat de persoon of het voorwerp verband houdt met de Internationale Rode Kruis- en Rode Halve Maanbeweging.

Zo kan een nationale vereniging het embleem verwerken in hun logo. Rode Kruis-Vlaanderen gebruikt het logo ter aanduiding bij activiteiten zoals de opvang van asielzoekers, sociale activiteiten, eerste hulp en bloedvoorziening.

Het Internationale Rode Kruiscomité en de Internationale Federatie van de Rode Kruis- en Rode Halve Maanverenigingen mogen op elk moment het embleem gebruiken voor zowel bescherming als herkenning.

Misbruik van het embleem

Elk gebruik van het embleem dat niet uitdrukkelijk door het IHR is toegestaan, vormt een misbruik. Er zijn drie soorten misbruik:

- Nabootsing, dit is het gebruik van een teken dat door vorm en/of kleur verwarring met het embleem kan opleveren.
- Onrechtmatig gebruik, zoals het gebruik van het embleem door onbevoegden (handelsondernemingen, apothekers, medische centra, niet-gouvernementele organisaties, particulieren ...); er is ook misbruik als personen die gemachtigd zijn tot het gebruik van het embleem zich niet houden aan de regels van de Verdragen en Aanvullende Protocollen.
- Verraderlijk gebruik van het embleem tijdens conflicten om strijders of militair materieel te beschermen. Zowel in internationale als in niet-internationale gewapende conflicten vormt het verraderlijk gebruik van het embleem een oorlogsmisdad.

Misbruik van het embleem in oorlogs- of vredestijd is een gevaar voor het beschermende systeem dat door het IHR is opgezet.

Misbruik van het embleem is schadelijk voor zijn imago bij het publiek, waardoor zijn beschermende kracht in oorlogstijd verzwakt wordt.

Het IHR bepaalt dat elke staat die partij is bij de Verdragen van Genève maatregelen moet nemen om zowel in oorlogs- als in vredestijd misbruik van het embleem te voorkomen en te bestraffen en dat de bescherming van het embleem wettelijk vastgelegd moet worden.

De bescherming van de benaming 'Rode Kruis' en de tekens en emblemen van het Rode Kruis zijn in België vastgelegd in de wet van 4 juli 1956 (gewijzigd in 2013).

“Zelfs in oorlog zijn er grenzen. Het internationaal humanitair recht bevat regels die gelden in gewapende conflicten over de hele wereld. Het doel van die regels is het beschermen van mensen door het beperken van de schadelijke gevolgen van gewapende conflicten. Vandaar de naam ‘humanitair’: respect voor de mens staat centraal.”

Ga voor meer informatie naar:

Internationale Rode Kruiscomité: www.icrc.org

Rode Kruis-Vlaanderen: www.rodekruis.be

Rode Kruis
Vlaanderen

helpt
helpen

Met de steun van
DE BELGISCHE
ONTWIKKELINGSSAMENWERKING